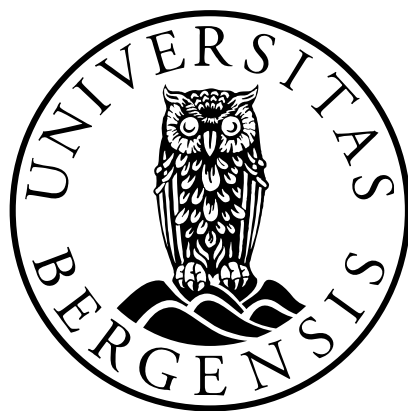

Selskapsledelsens straffansvar for medvirkning til korrupsjon

*Hvor langt rekker selskapsledelsens ansvar for
medvirkning til korrupsjon etter gjeldende rett,
og hvor vidtrekkende bør dette ansvaret være?*

Kandidatnummer: 2

Antall ord: 14970

JUS399 Masteroppgave/JUS398 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

30. mai 2016

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
1 Innledning.....	3
1.1 Tema og problemstilling	3
1.2 Hva er korrupsjon?	3
1.3 Skadevirkninger av korrupsjon	4
1.4 Problemstillingens aktualitet	5
1.5 Den videre fremstillingen.....	6
2 Norsk korrupsjonslovgivning	8
2.1 Utviklingen av alminnelige straffebestemmelser om korrupsjon	8
2.2 Den alminnelige korrupsjonsbestemmelsen.....	9
2.2.1 Hva er en ”fordel” i korrupsjonsbestemmelsens forstand?	9
2.2.2 Krav til handlemåten	10
2.2.3 Krav til posisjon og tilknytning.....	12
2.2.4 Utilbørighetskriteriet	12
2.2.5 Hvilken betydning vil en ukultur i bransjen eller markedet ha for utilbørighetsvurderingen?	17
2.3 Den grovere korrupsjonen.....	18
2.4 Grensen mot straffbar påvirkningshandel	19
3 Selskapsledelsens medvirkningsansvar etter gjeldende rett.....	21
3.1 Den alminnelige bestemmelsen om straffbar medvirkning.....	21
3.2 Vilkårene for straffbar medvirkning	22
3.2.1 Oversikt	22
3.2.2 Grensen mot etterfølgende bistandshandlinger	23
3.2.3 Kravet til sammenheng mellom medvirkningshandlingen og korrupsjonshandlingen	23
3.2.4 Tilknytningskravet for passivt medvirkningsansvar	27
3.2.5 Kravet til selskapsledelsens skyld	29
3.2.6 Begrensinger i forsettformen eventuelt forsett.....	32
3.2.7 Er forsettkravet den reelle skranken for å straffe selskapsledelsen?	36
4 Rettspolitisk drøftelse - Bør skyldkravet effektiviseres?	39
4.1 Bakgrunn	39

4.2	Hensyn for og mot en effektivisering av skyldkravet	39
4.2.1	Bør gjeldende forsettformer suppleres av et likegyldighetsforsett?.....	42
4.2.2	Bør det inntas et straffebud mot grov uaktsom korrupsjon og medvirkning til korrupsjon?.....	45
4.2.3	Bør det inntas et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjon?	48
5	Avsluttende refleksjoner	50
6	Kilderegister	52
6.1	Litteratur.....	52
6.2	Lover, forskrifter og konvensjoner.....	53
6.3	Forarbeider	53
6.4	Rettspraksis	54
6.5	Annet	55

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for avhandlingen er rekkevidden av selskapsledelsens ansvar for medvirkning til korrupsjon begått av personer som handler på vegne av selskapet.

Oppgaven reiser to hovedproblemstillinger. Først vil jeg analysere hvor langt selskapsledelsens ansvar for medvirkning til korrupsjon rekker etter gjeldende rett. Deretter vil jeg foreta en rettspolitisk drøftelse av hvorvidt gjeldende lovregulering bør endres, slik at adgangen til å holde enkeltpersoner i selskapsledelsen ansvarlig for medvirkning til korrupsjon utvides.

Begrepet *selskapsledelsen* benyttes som en samlebetegnelse på henholdsvis styret og daglig ledelse. Gjeldende rett sonder ikke mellom styret og den daglige ledelse ved vurderingen av straffansvar for medvirkning til korrupsjon. Jeg finner det derfor hensiktsmessig å foreta en felles analyse av medvirkningsansvaret for enkeltpersoner i styret og den daglige ledelse.

1.2 Hva er korrupsjon?

Det eksisterer ingen allmenngyldig definisjon av begrepet ”korrupsjon”. Transparency International definerer kjernen av korrupsjonsbegrepet som ”misbruk av makt i en betrodd stilling i den hensikt å oppnå en gevinst for seg selv eller andre.”¹ Korrupsjon vil kunne forekomme i ulike varianter, for eksempel i form av rene bestikkelser, i form av smøring eller mer kamuflert gjennom konsulentavtaler.²

¹Transparency International Norge, *Hva er korrupsjon?*; <http://www.transparency.no/hva-er-korrupsjon/>

²Innovasjon Norge, *Korrupsjonsrisiko i utlandet – hvordan kan du møte den*, <http://www.innovasjon Norge.no/PageFiles/539455/Korrupsjonsrisiko%20utlandet.pdf>

Hva som er korrupsjon i den norske straffelovens forstand, fremgår av strl. § 387.³ Etter denne bestemmelsen straffes for korrupsjon den som a) ”for seg selv eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag”, eller b) ”gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag”. Bokstav a) rammer såkalt *passiv korrupsjon*, mens bokstav b) rammer såkalt *aktiv korrupsjon*.⁴ I det følgende vil derfor betegnelsen *passiv bestikker* brukes om den som ”krever, mottar eller aksepterer” et tilbud om en utilbørlig fordel, mens betegnelsen *aktiv bestikker* vil brukes om den som ”gir eller tilbyr” en slik fordel.

1.3 Skadevirkninger av korrupsjon

Korrupsjon fører med seg sterkt samfunnsskadelige virkninger. Lovforarbeidene fremholder at ”[k]orrupsjon utgjør en trussel mot rettsstaten, demokratiet, menneskerettighetene og sosial rettferdighet, og kan også hindre økonomisk utvikling og virke konkurransevridende.”⁵ Erfaringsmessig fører korrupsjon ofte med seg nye tilfeller av korrupt atferd eller annen kriminalitet, slik som hvitvasking, regnskapslovbrudd, konkurranselovbrudd og skatteunndragelse.⁶ Et kjennetegn ved korrupsjon er altså at ikke bare enkeltmennesker, men at samfunnet som helhet, er skadelidende.

De alvorlige skadevirkningene har de siste årene ført til økt vilje til å bekjempe korrupsjon. Ettersom korrupsjon ofte forekommer på tvers av landegrensar, er internasjonalt samarbeid en viktig forutsetning for en effektiv kriminalitetsbekjempelse. En rekke mellomstatlige organisasjoner har utarbeidet konvensjoner som forplikter medlemsstatene til å ha effektive, forholdsmessige og forebyggende tiltak mot korrupsjon. Norge har ratifisert og implementert OECD-konvensjonen, Europarådets strafferettslige

³ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff.

⁴ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 12.

⁵ Jf. Ot.prp.nr.78(2002-2003) s. 5.

⁶ Jf. NOU 2002:22 s. 30.

konvensjon mot korrupsjon, Europarådets sivilrettslige konvensjon mot korrupsjon og FN-konvensjonen mot korrupsjon.⁷

Også for selskapene er det viktig å forebygge korrupsjon. Dersom det avdekkes at korrupsjon er begått av noen som handler på vegne av selskapet, risikerer både foretaket og de involverte enkeltpersoner å bli påført et direkte økonomisk tap, et tap av omdømme og i ytterste konsekvens også et straffeansvar. Selskapet risikerer også å bli utestengt fra offentlige anskaffelser, og dermed gå glipp av fremtidige forretningsmuligheter.⁸

Norske selskaper som opererer i korrupsjonsutsatte bransjer og markeder, står overfor særlig store utfordringer. Den nylig avsatte ”Yara-dommen” illustrer at selskaper som driver virksomhet internasjonalt, kan være villige til å gå langt for å sikre seg forretningsmessige fordeler.⁹ Fire personer i Yaras konsernledelse ble i tingretten holdt ansvarlig for grov korrupsjon eller medvirkning til grov korrupsjon begått i Libya og India. Bakgrunnen for domfellelsene var at konsulentavtaler var inngått med sønner av høytstående offentlige tjenestemenn. Tingretten fant det bevist at inngåelsen av konsulentavtalene og utbetalingene, i realiteten ble foretatt for å skaffe informasjon, råd og innflytelse fra konsulentenes fedre. Avtalene og utbetalingene utgjorde derfor "utilbørlig[e] fordel[er]" i lovens forstand.

Selskapsledelsens straffansvar ved korrupsjon er ytterligere aktualisert av etterforskningen av ledelsen i Vimpelcom og Stortingets drøftelser av Telenors håndtering av disse forhold.

1.4 Problemstillingens aktualitet

Når en løfter blikket ut i verden, ser en et økt fokus på selskapsledelsens individuelle straffansvar for medvirkning til korrupsjon. US Department of Justice (DoJ) publiserte 9. september 2015 notatet ”Memorandum from Deputy Attorney General Sally

⁷ OECDs konvensjon om motarbeidelse av bestikkelser av offentlige tjenstepersoner i internasjonale forretningstransaksjoner (vedtatt 21. november 1997), Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon (vedtatt 27. januar 1999), Europarådets sivilrettslige konvensjon mot korrupsjon (vedtatt 14. november 1999) og FNs konvensjon mot korrupsjon (vedtatt 31. oktober 2003).

⁸ Forskrift om offentlige anskaffelser (FOR-2006-04-07-402), §§ 11-10(1) bokstav e og 20-12(1) bokstav e.

⁹ TOSLO-2014-22670

Quillian Yates to all DOJ attorneys.”¹⁰ I notatet angir departementet retningslinjer for påtale av saker om økonomisk kriminalitet. DoJ fremholder at etterforskningen bør fokusere på enkeltindividers ansvar allerede fra begynnelsen av.¹¹ For etterforskningen av korrupsjonssaker innebærer dette at påtalemyndigheten bør vurdere om det er grunnlag for å holde også andre enn hovedmannen personlig ansvarlig for korrupsjonshandlingen. DoJ fremholder at et økt fokus på individstraffen, vil maksimere straffebestemmelsenes preventive effekt.¹²

Forut for ”Yara-dommen”, har norske domstoler i liten grad vurdert rekkevidden av selskapsledelsens ansvar for medvirkning til korrupsjon. Dette har sammenheng med at den norske påtalemyndigheten tradisjonelt har tatt ut tiltale mot foretaket dersom kontrollen med personer som handler på vegne av foretaket har sviktet. Domfellelsen av de fire personene i Yaras konsernledelse kan dermed hevdes å utgjøre et skifte i norsk rettspraksis.

Likevel er det viktig å understreke at dommen ikke utvider adgangen til å holde selskapsledelsen personlig ansvarlig for medvirkning til korrupsjon. Tingretten bygger utelukkende på gjeldende rett om medvirkningsansvaret. Etersom ”Yara-dommen” er en underrettsdom uten rettskraft, har den begrenset rettskildeværdi. Likevel kan dommen tenkes å representere starten på en ny utvikling også her til lands i retning av økt fokus på selskapsledelsens personlige medvirkningsansvar for korrupsjon.

1.5 Den videre fremstillingen

I det følgende vil jeg analysere hvor langt selskapsledelsens ansvar for medvirkning til korrupsjon rekker etter gjeldende rett. Herunder vil jeg vurdere i hvilken grad forsettkravet innskrenker adgangen til å statuere medvirkningsansvar for enkeltpersoner i selskapsledelsen. Deretter vil jeg fra et rettspolitisk perspektiv vurdere om gjeldende lovregulering bør endres, slik at det blir lettere å holde enkeltpersoner i selskapsledelsen

¹⁰ US Department of Justice, *Memorandum from Deputy Attorney General Sally Quillian Yates to all DOJ attorneys*.

¹¹ US Department of Justice, *Memorandum from Deputy Attorney General Sally Quillian Yates to all DOJ attorneys*, s. 4 (punkt 2).

¹² US Department of Justice, *Memorandum from Deputy Attorney General Sally Quillian Yates to all DOJ attorneys*, s. 7.

ansvarlig for medvirkning til korrupsjon begått på vegne av selskapet. I den rettspolitiske drøftelsen vil jeg se hen til kryssende reelle hensyn på korrupsjonsområdet, og vurdere hvorvidt disse bør avveies på en annen måte enn gjeldende korrupsjonslovgivning gir uttrykk for. I denne sammenheng vil jeg også se hen til hvordan selskapsledelsens ansvar for medvirkning til korrupsjon er regulert i svensk rett.

Som et bakteppe for analysen av gjeldende rett, vil jeg først gi en oversikt over norsk korrupsjonslovgivning, med hovedvekt på vilkårene for korrupsjon etter hovedbestemmelsen i strl. § 387.

2 Norsk korrupsjonslovgivning

2.1 Utviklingen av alminnelige straffebestemmelser om korrupsjon

De siste tiårene har det skjedd en betydelig skjerping av norsk korrupsjonslovgivning. Frem til 1996 kunne norske selskaper få skattefradrag for dokumenterte utgifter i forbindelse med bestikkelser i utlandet. Siden den gang har Norge ratifisert og implementert alle internasjonale konvensjoner mot korrupsjon, herunder Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon. Som følge av Norges folkerettslige forpliktelser etter Europarådskonvensjonen og tilleggsprotokollen, ble det i 2003 vedtatt nye og skjerpede alminnelige straffebestemmelser mot korrupsjon.¹³ I følge lovforarbeidene går bestemmelsene i strl. §§ 387-389 på flere punkter lenger enn Europarådskonvensjonen krever, særlig når det gjelder korrupsjon i privat sektor.¹⁴ Dette gjør norsk korrupsjonslovgivning til en av verdens strengeste.

Den nye straffeloven vidrefører de skjerpede korrupsjonsbestemmelsen fullt ut i §§ 387-389. Dermed er både rettspraksis og forarbeider til de eldre bestemmelsene i straffeloven av 1902 fremdeles relevante når området for medvirkningsansvaret skal klarlegges.

Av viktig betydning er at både foretak og enkeltpersoner kan straffes for korrupsjon i Norge. Det individuelle straffansvaret for fysiske personer suppleres av en skjønnsmessig adgang for domstolene til å ilegge foretaksstraff med hjemmel i straffeloven § 27. At individstraff i korrupsjonssaker kan kombineres med foretaksstraff illustreres av Yara-saken.¹⁵ Forut for tingrettsdommen mot de fire enkeltpersonene i Yaras konsernledelse, utferdiget Økokrim et forelegg mot foretaket for to tilfeller av korrupsjon i Russland. Forelegget ble vedtatt av Yara.

¹³ Alminnelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 §§ 276a) – 276 b), se også Ot.prp.nr. 78 (2002-2003) s. 5.

¹⁴ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 32.

¹⁵ Jf. TOSLO-2014-22670.

2.2 Den alminnelige korrupsjonsbestemmelsen

Hva som er korrupsjon i straffelovens forstand fremgår av strl. § 387. Etter bokstav a) straffes den som aktivt ”krever, mottar eller aksepterer” et tilbud om en ”utilbørlig fordel” i ”anledning av utøvelse av stilling, verv eller utføringen av oppdrag” med bøter eller fengsel inntil tre år. Etter bokstav b) straffes på tilsvarende måte den som passivt ”gir eller tilbyr” noen en ”utilbørlig fordel” i ”anledning av utøvelse av stilling, verv eller oppdrag”.

Med dette har lovgiver i § 387 kriminalisert så vel *passiv* som *aktiv* korrupsjon. Bestemmelsen er generelt utformet, og likestiller dermed korrupsjon begått i privat og offentlig sektor. Videre presiseres det i bestemmelsens andre ledd at ordlyden ”stilling, verv eller oppdrag” i første ledd også omfatter ”stilling, verv eller oppdrag i utlandet”. Med dette har lovgiver presisert at korrupsjonsstraffebudet kan anvendes både på korrupsjonshandlinger som er begått i Norge, og på korrupsjonshandlinger som er begått i utlandet.¹⁶

2.2.1 Hva er en ”fordel” i korrupsjonsbestemmelsens forstand?

Et vilkår for aktiv korrupsjon er etter strl. § 387 b) at det er gitt eller tilbudt en ”fordel”. Ordlyden ”fordel” er generell, hvilket tilsier at både fordeler med og uten økonomisk verdi omfattes. At også fordeler uten direkte materiell verdi kan bringe korrupsjonsstraffebudet til anvendelse, henter støtte i lovforarbeidene. Disse fremholder at ”alt den passive bestikker ser seg tjent med, eller kan dra nytte av, er å anse som en fordel i lovens forstand.”¹⁷ Som eksempler på fordeler av ikke-økonomisk karakter, nevner departementet opptak i forening, opptak i privatskole, seksuelle tjenester og innsideopplysninger om et aksjeselskap som kan utnyttes til kjøp og salg av aksjer.¹⁸

Slik § 387 b) er utformet, er det ikke et vilkår at fordelen tilbys eller ytes direkte til den passive bestikker. Dette følger av formuleringen ”noen”. Også lovforarbeidene understreker at

¹⁶ Jf. også Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 57.

¹⁷ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 54.

¹⁸ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 54.

det ikke er til hinder for domfellelse etter korrupsjonsbestemmelsen at ”fordelen er ment å komme andre enn den passive bestikker til gode”.¹⁹ Som eksempel på en indirekte bestikkelse av en beslutningstaker, nevner departementet tilfellet hvor ”bestikkelsen settes inn på en konto, som disponeres av et aksjeselskap eller en slektning av den passive bestikkeren.”²⁰ I et slikt tilfelle vil så vel den aktive som den passive bestikker kunne straffes for korrupsjon. Mellommannen vil på sin side kunne holdes ansvarlig for medvirkning.

At både direkte og indirekte fordeler omfattes av korrupsjonsbestemmelsen illustreres av ”Yara-dommen”.²¹ Under henvisning til bestemmelsens ordlyd og forarbeider, kom tingretten til at det ikke var til hinder for domfellelse for grov, aktiv korrupsjon at fordelene direkte tilkom sønnene av tjenestemennene en hadde søkt å påvirke.²²

En viktig konsekvens av at både direkte og indirekte fordeler omfattes av ordlyden i strl. § 387 b), er at bestemmelsen kan anvendes på tilfeller hvor den utilbørlige fordel overføres til den passive bestikker via en mellommann. Mellommannen vil typisk være en konsulent som bistår selskapet i utlandet, men kan også være et familiemedlem av beslutningstakeren. En undersøkelse gjennomført av OECD viser at $\frac{3}{4}$ av internasjonale korrupsjonssaker involverer nettopp mellommenn.²³ Dersom et vilkår for aktiv korrupsjon hadde vært at fordelene ble gitt eller tilbudt direkte til den passive bestikkeren, ville det i praksis vært enkelt å omgå korrupsjonsforbudet. At så vel direkte som indirekte ytelseshandlinger kan kvalifisere til aktiv korrupsjon, er derfor viktig for å sikre en effektiv korrupsjonsbekjempelse.

2.2.2 Krav til handlemåten

For *passiv* korrupsjon etter strl. § 387 bokstav a) straffes den som ”krever, mottar eller aksepterer” et tilbud om en utilbørlig fordel, mens den som ”gir eller tilbyr” noen en slik fordel straffes for *aktiv* korrupsjon etter bokstav b). Ettersom denne avhandlingen

¹⁹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s.54 og 55.

²⁰ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

²¹ Jf. TOSLO-2014-22670.

²² Jf. TOSLO-2014-22670 (VI.3.).

²³ OECD Foreign Bribery Report – An analysis of the Crime of Bribery of Foreign Public Officials, s. 29, 2014.

konsentrerer seg om selskapsledelsens ansvar for medvirkning til aktiv korrupsjon, vil det ikke gjøres nærmere rede for handlemåten ved passiv korrupsjon.

Av ordlyden går det frem at en aktiv korrupsjonshandling enten kan bestå i å *gi* noen en utilbørlig fordel eller i å *tilby* noen en slik fordel. Alternativet ”gir” utgjør i følge lovforarbeidene motstykket til alternativet ”mottar” i bokstav a).²⁴ Alternativet ”tilbyr” omfatter i følge departementet både situasjoner der noen tilbys en fordel for å handle eller unnlate å handle på en bestemt måte, og situasjoner der fordelene som tilbys er en gjenytelse for en allerede foretatt handling eller unnlattelse. Endelig omfatter det også ren smøring, det vil si tilfeller der en fordel tilbys uten at det kan påvises noen forventning om en gjenytelse.²⁵

Spesielt for korrupsjonsbestemmelsen er at allerede forsøk på korrupsjon er gjort til fullbyrdet overtredelse. I følge lovforarbeidene foreligger fullbyrdet overtredelse allerede idet den aktive bestikker har fremsatt et tilbud som er kommet til mottakerens kunnskap.²⁶

En fullbyrdet korrupsjonshandling i lovens forstand, skiller seg dermed fra det en i dagligtalen tenker på som korrupsjon. Etter alminnelig språkbruk vil en korrupsjonshandling anses fullført idet en utilbørlig fordel er overført fra giveren til mottakeren, og giveren har fått en gjenytelse i retur. At lovgiver har utelatt en rekke faktiske kjennetegn ved korrupsjon fra den objektive gjerningsbeskrivelsen, fremstår av effektivitetshensyn som hensiktsmessig. Det ville komplisert en ellers vanskelig bevisvurdering dersom påtalemyndigheten måtte føre bevis for at en utilbørlig fordel var overført, at det forelå et påvirkningsmotiv, og endelig at det ble ytt en motytelse.

²⁴ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 57.

²⁵ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 57

²⁶ Jf. Ot.prp.nr.78(2002-2003) s. 57.

2.2.3 Krav til posisjon og tilknytning

Et vilkår for aktiv korrupsjon etter § strl. 387 b) er at den utilbørlige fordelen gis eller tilbys den passive bestikker ”i anledning utøvelsen av stilling, verv eller utførelsen av oppdrag”. Ordlyden stiller for det første et krav til den passive bestikkerens posisjon. Av lovforarbeidene fremgår det at ”[b]egrepet ”stilling, verv eller (...) oppdrag” favner vidt, og er ment å omfatte alle tenkelige stillingsformer, verv og oppdragsforhold for offentlige og private arbeids- og oppdragsgivere.”²⁷

Videre tilsier ordlyden ”i anledning av” at det kreves påvist en sammenheng mellom den utilbørlige fordelen og den passive bestikkerens stilling, verv, eller oppdrag. At det gjelder et slikt tilknytningskrav, understrekes også i forarbeidene.²⁸ Kravet til tilknytning, vil ikke være innfridd dersom ytelseshandlingen er motivert av et vennskap eller en annen personlig relasjon.

2.2.4 Utilbørlighetskriteriet

Det er ikke tilstrekkelig for domfellelse etter strl. § 387 b) at noen er gitt eller tilbudt en fordel i anledning stilling, verv eller oppdrag. Loven stiller også krav om at fordelen er ”utilbørlig”. I følge forarbeidene er det nettopp utilbørlighetskriteriet som i praksis trekker opp grensen mellom korrupsjon og straffri opptreden.²⁹

Ordlyden ”utilbørlig” er vag, og gir i seg selv begrenset veiledning om den nærmere grensedragningen mellom lovlig og ulovlig opptreden. Utilbørlighetskriteriet gir anvisning på en rettslig standard, hvilket innebærer at vilkårets nærmere innhold må fastlegges av domstolene over tid. Forarbeidene presiserer imidlertid det må foreligge et ”klart klanderverdig forhold”.³⁰

²⁷ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 34.

²⁸ Jf. også Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 33.

²⁹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 34.

³⁰ Jf. Ot.prp.nr.22 (2008 - 2009) s. 470.

Videre uttaler departementet at utilbørighetsstandarden ikke vil ligge fast, men utvikles over tid i samsvar med de til enhver tid dominerende moral- og etikkoppfatninger i samfunnet.³¹

Det er ikke mulig å gi et generelt svar på hvilke fordeler som er utilbørlige. Forarbeidene gir imidlertid noen generelle retningslinjer for den nærmere vurderingen.³² For det første fremholder departementet at det må legges til grunn en strengere norm dersom en offentlig tjenestemann er involvert i korrupsjonen.³³ Dette betyr at terskelen for å anse utilbørighetskriteriet for innfridd, er lavere dersom fordelene gis eller tilbys til en offentlig tjenestemann i Norge eller utlandet. Terskelforskjellen har sammenheng med hensynet til å opprettholde befolkningens tillit til en objektiv og upartisk offentlig administrasjon, noe som igjen er viktig for å sikre et stabilt demokrati.³⁴ I det private næringsliv gjør ikke de samme hensynene seg gjeldende. Derimot blir et korrupsjonsforbud i næringslivet begrunnet i ”hensynet til den frie konkurransen og til fremme av et velfungerende marked.”³⁵

Videre fremhever forarbeidene en rekke momenter av betydning for utilbørighetsvurderingen. Det fremholdes at utilbørighetskriteriet legger opp til ”en totalvurdering av situasjonen, hvor en rekke momenter vil spille inn, slik som formålet med ytelsen, ytelsens art og verdi, hvilken grad av åpenhet som foreligger, hvilket regelsett som eksisterer i bedriften eller bransjen, om forholdet gjelder offentlige tjenestemenn eller privat næringsliv, og også ellers hvilken posisjon henholdsvis giver og mottaker til ytelsen har.”³⁶ De samme momentene er senere bekreftet som relevante av Høyesterett.³⁷

Dersom fordelene har en økonomisk verdi, vil denne utgjøre et naturlig utgangspunkt for utilbørighetsvurderingen.³⁸ En lav økonomisk verdi vil tale i retning av at fordelene ikke er utilbørlig, mens en høy økonomisk verdi vil tale i motsatt retning. Departementet presiserer at ”[m]indre verdifulle gaver og andre fordeler som det vil stride mot den alminnelige

³¹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 34.

³² Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 35 og 36.

³³ Jf. NOU 2002:22 s. 39.

³⁴ Jf. NOU 2002:22 s. 30.

³⁵ Jf. NOU 2002:22 s. 30.

³⁶ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 28, jf. NOU 2002:22 s. 31.

³⁷ Se for eksempel Rt-2014-786.

³⁸ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

rettsbevissthet å kriminalisere, er ikke å anse som utilbørlige”.³⁹ Som eksempler på fordeler som ikke vil rammes av utilbørlighetskriteriet, nevner departementet fordeler som ”må regnes som et naturlig uttrykk for anerkjennelse av utført arbeid”.⁴⁰ Videre vil sjelden fordeler som ”mottas i forbindelse med vanlig representasjon, eller som mottakeren i henhold til sedvane eller interne retningslinjer har anledning til å motta”, betraktes som utilbørlige.⁴¹

Det er imidlertid ikke mulig å besvare generelt hvor verdifull en fordel kan være uten å bli betraktet som utilbørlig i lovens forstand.⁴² Forarbeidene fremholder at ”utilbørlighetsterskelen kan variere fra virksomhetsområde til virksomhetsområde, fra bedrift til bedrift og fra etat til etat.”⁴³ Følgelig må fordelens økonomiske verdi alltid ses i sammenheng med andre momenter, herunder hvorvidt ytelseshandlingen er i strid med interne retningslinjer i selskapet eller bransjens standarder.

Til dette kommer at også fordelens øvrige karakteristika vil være et relevant moment i utilbørlighetsvurderingen. Dette illustreres av blant annet ”Unibuss-dommen”.⁴⁴ Tre ansatte i Unibuss ble i lagmannsretten dømt for korrupsjon for å ha tatt imot utilbørlige fordeler i form av turer i regi av en tidligere bussleverandør. Lagmannsretten viste til tingrettens synspunkt om at turene i liten grad hadde faglig forankring.

Motsatt illustrerer ”Ruter-dommen” at en fordel av mer kortvarig karakter sjelden vil anses utilbørlig.⁴⁵ En driftssjef i Ruter ble i tingretten domfelt for passiv korrupsjon etter å ha blitt påspandert tre middager av Volvo til en samlet verdi av 4454 kroner. Imidlertid ble han senere enstemmig frifunnet i Høyesterett. I begrunnelsen fremholder Høyesterett at fordeler som ikke er av en varig karakter, og konsumeres i tilknytning til et arrangement som har relevans for arbeidstakers stilling, sjelden vil anses utilbørlige.⁴⁶ Deltakelse på middager med en representant fra en bussprodusent var i følge Høyesterett relevant for driftssjefen i Ruter, da han på middagene ville ha anledning til å fremme selskapets syn på aktuelle og fremtidige busskonsepter. Den faglige forankring som manglet i ”Unibuss-saken”, var dermed til stede

³⁹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁴⁰ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁴¹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁴² Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁴³ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁴⁴ Se LB-2015-9388 kapittel 3.5, jf. TOSLO-2013-195526 kapittel 3.

⁴⁵ Se Rt-2014-786.

⁴⁶ Jf.Rt-2014-786 (avsnitt 46).

for driftssjefens vedkommende. Det presiseres uttrykkelig av førstvoterende at avgjørelsen ikke var tvilsom.⁴⁷

”Ruter-dommen” illustrerer videre at også tidspunktet for ytelseshandlingen kan påvirke utfallet av utilbørighetsvurderingen. Ingen av middagene lå i tid tett opp mot konkrete beslutninger i anbudssammenheng. Datoene for ytelseshandlingene tilsa derfor at formålet ikke hadde vært å oppnå en gjenytelse. Motsatt vil det være mindre rom for å drive kundepleie rett før eller underveis i en anskaffelsesprosess eller kontraktsforhandling.

Etter forarbeidene vil også partenes stilling eller posisjon, samt forholdet partene imellom, kunne ha betydning.⁴⁸ Som eksempel på når momentet vil være relevant, nevner departementet tilfellet hvor en dommer mottar en gave fra en advokat like før eller like etter at han avsier dom i favør av advokatens klient.⁴⁹ Eksempelet illustrerer at partenes stilling og posisjon må ses i sammenheng med tidspunktet og anledningen for ytelseshandlingen. Dersom en dommer mottar en gave i anledning sin 60-årsdag, vil ikke hans stilling være et moment i retning av at fordelene er utilbørlig.

En sentral problemstilling er hvilken betydning formålet med ytelsen skal ha for grensen mellom korrupsjon og straffrie handlinger. Kjerneområdet for korrupsjon er ytelseshandlinger som gjennomføres med sikte på å oppnå en fordel for seg selv eller andre.⁵⁰ Slik bestemmelsen om aktiv korrupsjon er utformet, stilles det imidlertid ikke krav til formålet med å yte eller tilby den aktuelle fordelene.

At det for aktiv korrupsjon ikke kreves påvist et påvirkningsformål eller en forventning om en gjenytelse, har støtte i så vel lovforarbeider som rettspraksis. Forarbeidene legger til grunn at også tilfeller av ren smøring og etterfølgende belønning vil kunne straffes som aktiv korrupsjon etter § 387 b).⁵¹ Videre uttaler Høyesterett i ”Fesil-dommen” at det ikke eksisterer noe krav om at den aktive bestikker ved sin handlemåte ”tar sikte på å oppnå en fordel for seg selv eller andre”.⁵²

⁴⁷ Jf. Rt-2014-786 (avsnitt 47).

⁴⁸ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁴⁹ Se Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁵⁰ Jf. eksempelvis Rt-2009-130 (avsnitt 36).

⁵¹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 34.

⁵² Jf. Rt-2009-130 (avsnitt 34).

At det ikke er gjort til et absolutt vilkår at giveren har til formål å påvirke mottakeren eller forventer å oppnå en gjenytelse, betyr imidlertid ikke at en slik hensikt eller forventning er uten betydning for utilbørighetsvurderingen. Tvert imot vil en slik hensikt eller forventning hos den aktive bestikker på gjerningstidspunktet, være et sentralt moment når grensen mellom straffri og straffbar opptreden skal trekkes opp.

I følge forarbeidene vil en fordel normalt være ”utilbørlig” dersom den aktive bestikker har til hensikt å påvirke den passive bestikkerens utøvelse av stilling, verv eller oppdrag.⁵³

Høyesterett uttaler i ”Fesil-dommen” at det kun er ”i svært spesielle tilfelle at det er grunn til å dømme etter korrupsjonsbestemmelsen dersom en må se helt bort fra at det foreligger et påvirkningsmoment.”⁵⁴ Uttalelsen indikerer at terskelen for hva som utgjør en utilbørlig fordel, heves betraktelig dersom påvirkningsmomentet er totalt fraværende. Imidlertid kan en ikke utelukke at andre momenter vil kunne kompensere for et manglende påvirkningsmotiv. Som Høyesterett presiserer i ”Fesil-dommen”, vil det i tillegg være relevant å se hen til ”hva som er alminnelig akseptert i bransjen, hvorvidt ytelsen faktisk skjer i full åpenhet eller forsøkes holdt skjult”.⁵⁵

Graden av åpenhet omkring ytelsen vil også ellers være et sentralt moment i utilbørighetsvurderingen. Dersom partene har vært åpne om ytelseshandlingen overfor sine arbeids- eller oppdragsgivere, vil fordelene ofte gå fri av korrupsjonsstraffebudet. Forarbeidene understreker at i privat virksomhet ”vil det sjelden være naturlig å karakterisere en verdifull gave som utilbørlig, dersom arbeids- eller oppdragsgiver er gjort kjent med den”.⁵⁶ Har derimot den aktive bestikker holdt fordelene skjult for sine overordnede, vil mangelen på åpenhet trekke i retning av at fordelene er utilbørlige.

Oppsummert er det ikke et absolutt vilkår for aktiv korrupsjon at giveren forventer eller har til formål å oppnå en gjenytelse for seg selv eller andre. Dersom et slikt formål eller en slik forventning kan påvises, vil det imidlertid være et tungtveiende moment i

⁵³ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

⁵⁴ Jf. Rt-2009-130 (avsnitt 37).

⁵⁵ Se Rt-2009-130 (avsnitt 37).

⁵⁶ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 55.

utilbørighetsvurderingen. I mange tilfeller vil det også være utslagsgivende for om en ytelseshandling anses som korrupsjon eller ikke.

2.2.5 Hvilken betydning vil en ukultur i bransjen eller markedet ha for utilbørighetsvurderingen?

Som det fremgår av lovforarbeidene vil den lokale forretningskulturen kunne variere betydelig fra land til land, og fra bransje til bransje.⁵⁷ I enkelte land er forretningskulturen sterkt preget av kjøp og salg av beslutninger. En særskilt problemstilling oppstår dersom det i det aktuelle markedet eller i den aktuelle bransjen hvor fordelen tilbys eller ytes, har utviklet seg en aksept for korrupsjon. Hvilken betydning vil en slik ukultur ha for utilbørighetsvurderingen?

Som fremhevet i ”Yara-dommen” har det de siste tiårene skjedd en betydelig utvikling i synet på straffverdigheten av norske selskapers involvering i korrupsjon i land hvor forretningskulturen er korrupt.⁵⁸ Norske selskaper kan ikke lenger forsvare korrupsjon med at fordelen ble ytt eller tilbudt i et land med korrupsjonskultur. I følge forarbeidene vil utilbørighetsvurderingen likevel ”ikke stå upåvirket av forholdene i et annet land hvor bestikkelsen mottas eller ytes, eller hvor den passive bestikker har sitt virke”.⁵⁹

Som eksempel på når det vil være aktuelt å vektlegge den lokale forretningskulturen, nevner forarbeidene tilfeller hvor en offentlige tjenestemenn nekter å behandle eller innvilge en søknad uten å motta betaling for det. Slike betalinger omtales gjerne som ”facilitation payments”, eller tilretteleggingsbetalinger.⁶⁰ I følge forarbeidene vil en del tilretteleggingsbetalinger ikke anses utilbørlige.⁶¹ Dersom betalingen har preg av å være resultat av utpressing, eller er foretatt for å oppnå en motytelse betaleren har et rettskrav på, vil dette være et sterkt argument mot å anse betalingen ”utilbørlig”.⁶²

⁵⁷ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 56.

⁵⁸ Se TOSLO-2014-22670 (VII.2.).

⁵⁹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 56.

⁶⁰ Jf. for eksempel Andenæs, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, s. 424.

⁶¹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 56.

⁶² Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 56.

Etter dette vil et av flere momenter i utilbørighetsvurderingen være om det eksisterer en korrupsjonskultur i det aktuelle land eller i den aktuelle bransje hvor fordelene tilbys eller ytes. En korrupt forretningskultur utgjør imidlertid ingen frifinnelsesgrunn. Dette er i samsvar med oppfatningen i rettspraksis. I ”Yara-dommen” viste tingretten til at det både i India og Libya eksisterer en ”korrupsjonskultur”, men at denne ukulturen ikke kunne tillegges ”særlig vekt” i den konkrete saken.⁶³ Retten uttalte at det nettopp er ”korrupsjon satt i system” OECD-konvensjonen, FN konvensjonen og vår egen korrupsjonslovgivning tar sikte på å ramme.⁶⁴ At korrupsjonshandlinger begått i land med en korrupt forretningskultur kan straffes i Norge, er viktig for at norske myndigheter effektivt skal kunne bidra i den internasjonale kampen mot korrupsjon.

2.3 Den grovere korrupsjonen

Lovgiver har i strl. § 388 inntatt en egen bestemmelse mot grovere korrupsjonshandlinger. Etter denne bestemmelsen straffes ”grov korrupsjon” med fengsel inntil 10 år. Personer som gjør seg skyldig i grov korrupsjon, risikerer dessuten å bli fradømt retten til å utøve yrket eller drive næringsvirksomhet.⁶⁵

Ordlyden ”grov” tilsier at det må være tale om et kvalifisert tilfelle av korrupsjon for at domfellelse etter § 388 skal være aktuelt. Forskjellen i strafferamme etter henholdsvis §§ 387 og 388 indikerer det samme. Videre understreker lovforarbeidene at det må foreligge ”et markert avvik fra det tilbørlige” for at bestemmelsen skal komme til anvendelse.⁶⁶

I § 388 annet punktum angis momenter det ”særlig” skal legges vekt på i vurderingen av om korrupsjonen er ”grov”. Disse er om handlingen a) ”er forøvd av eller

⁶³ Jf. TOSLO-2014-22670 (VII.2.).

⁶⁴ Jf. TOSLO-2014-22670 (VII.2.).

⁶⁵ Transparency International Norge, *Beskytt din virksomhet! – Håndbok i antikorrupsjon for norsk næringsliv*, s. 11.

⁶⁶ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 45.

overfor en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag”, b) om den ”har eller kunne hatt til følge betydelig økonomisk fordel”, c) om ”det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art” og d) om ”det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap.”

2.4 Grensen mot straffbar påvirkningshandel

Straffeloven inneholder i § 389 en egen bestemmelse om straffbar påvirkningshandel. Bestemmelsen retter seg verken mot den som gir eller mottar en bestikkelse, men mot såkalte *påvirkningsagenter*. Etter bokstav a) straffes den som for seg selv eller andre ”krever, mottar eller aksepterer et tilbud” om en ”utilbørlig fordel” for å ”påvirke utøvelsen av en annens stilling” med bot eller fengsel inntil tre år. Etter bokstav b) straffes på samme måte den som ”gir eller tilbyr noen” en ”utilbørlig fordel” for å ”påvirke utøvelsens av en annens stilling, verv eller utføring av oppdrag”.

I likhet med korrupsjonsbestemmelsen har bestemmelsen om straffbar påvirkningshandel et vidtrekkende anvendelsesområde. Både *passiv* og *aktiv* påvirkningshandel er gjort straffbart. Videre rammer bestemmelsen både påvirkningshandlinger begått i Norge og i utlandet, og den likestiller korrupsjon i offentlig og privat sektor.

Tilsvarende som etter korrupsjonsstraffebudet, trekkes grensen mellom straffrie og straffbare påvirkningshandlinger opp av et utilbørlighetskriterium.⁶⁷ Vilkåret om at fordelene må være ”utilbørlig” er i likhet med det tilsvarende vilkåret i § 387, en rettslig standard som inviterer til en etisk totalbedømmelse. Også i relasjon til bestemmelsen om straffbar påvirkningshandel understreker forarbeidene at det kreves en ”klart klanderverdig opptreden”.⁶⁸

Utilbørlighetsvurderingen etter § 389 er langt på vei sammenfallende med utilbørlighetsvurderingen etter § 387. Enkelte momenter tillegges imidlertid ulik vekt i de to vurderingene. For eksempel nevner forarbeidene at det sjelden vil foreligge instruks eller

⁶⁷ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 42.

⁶⁸ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 42.

interne retningslinjer om hvilke fordeler en påvirkningsagent lovlig kan motta.⁶⁹ Derimot vil graden av åpenhet, stå særlig sentralt i vurderingen av om det foreligger en ”utilbørlig fordel” i relasjon til § 389. Departementet fremholder at det avgjørende for utfallet av utilbørlighetsvurderingen etter § 389, som regel vil være om påvirkningsagenten har vært åpen om at vedkommende representerer en annen.⁷⁰

I én retning utvider § 389 området for det straffbare sammenholdt med §§ 387 og 388. Bestemmelsen om straffbar påvirkningshandel stiller ikke krav om at påvirkningen må forekomme innenfor rammen av påvirkningsagentens stilling, verv eller oppdrag. Konsekvensen av dette er at påtalemyndigheten ikke trenger å føre bevis for at en utilbørlig fordel faktisk er gitt eller tilbudt i anledning en persons stilling, verv eller oppdrag. Til gjengjeld stiller imidlertid § 389 b) krav til formålet med handlingen. Mer presist kreves det at fordelen er ytt eller tilbudt påvirkningsagenten med det formål at vedkommende skal ”påvirke utøvelsen av en annens stilling”.

Kjernetilfellet av straffbar påvirkningshandel er tilfellet hvor en tredjeperson som tilhører en beslutningstakers politiske parti, familie, omgangskrets, eller som av andre grunner hevder å være i stand til å påvirke beslutningstakeren, utnytter sin posisjon til å kreve eller motta en utilbørlig fordel. Som tidligere fremhevet, er det imidlertid ikke gitt at et forhold skal betraktes som påvirkningshandel selv om den utilbørlige fordelen direkte gis eller tilbys til en mellommann. Som ”Yara-dommen” illustrerer, er det ikke involveringen av en mellommann som er avgjørende for grensedragningen mellom korrupsjon og ulovlig påvirkningshandel.⁷¹ Avgjørende er i stedet om formålet med å involvere mellommannen er at denne skal påvirke en beslutningstaker. Kun hvis dette er formålet, foreligger påvirkningshandel, og ikke korrupsjon.

⁶⁹ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 42.

⁷⁰ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 42.

⁷¹ jf. TOSLO-2014-22670 (VI.3.).

3 Selskapsledelsens medvirkningsansvar etter gjeldende rett

3.1 Den alminnelige bestemmelsen om straffbar medvirkning

Korrupsjonsbestemmelsene i strl. §§ 387 til 389 omtaler ikke uttrykkelig medvirkningshandlinger. I straffeloven av 2005 inntok lovgiver en generell regel om straffbar medvirkning i § 15. Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen slår fast at et straffebud også rammer ”den som medvirker til overtredelsen” når ikke noe annet er bestemt. Bestemmelsen utvider dermed området for straffbar korrupsjon til å omfatte også medvirkningshandlinger.

Ordlyden ”medvirker til” synes umiddelbart å ramme kun aktive bistandshandlinger. Tradisjonelt var også medvirkningsansvaret i norsk rett begrenset til å omfatte aktive handlinger, slik at unnlaterer av å gripe inn mot straffbar virksomhet ikke kunne straffes som medvirkning.⁷² En aktiv medvirkningshandling vil kunne være av enten fysisk eller psykisk art. Med *fysisk medvirkning* siktes det til handlinger som bidrar til den faktiske utførelsen av primærforbrytelsen.⁷³ *Psykisk medvirkning* tar derimot sikte på handlinger som påvirker hovedmannens motivasjon for å begå hovedgjerningen.⁷⁴

I følge forarbeidene er fremdeles den klare hovedregelen i norsk rett at ren passivitet ikke kan begrunne ansvar for straffbar medvirkning.⁷⁵ Nyere teori har imidlertid introdusert en tredje kategori av straffbar medvirkning, såkalt *passiv medvirkning*.⁷⁶ Det passive medvirkningsansvaret har senere blitt bekreftet i rettspraksis.⁷⁷

I praksis aktualiseres normalt spørsmålet om selskapsledelsens medvirkningsansvar i tilfeller hvor denne har unnlatt å gripe inn mot at en person som handler på selskapets vegne begår

⁷² Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, side 362.

⁷³ Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, side 362.

⁷⁴ Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, side 362.

⁷⁵ jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 412.

⁷⁶ Se for eksempel Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, side 174 flg.

⁷⁷ Jf. eksempelvis Rt-2013-1015.

korruptjon. Unnlatelsen av å handle, vil i slike tilfeller kunne kvalifisere til enten psykisk eller passiv medvirkning. Den videre analysen vil derfor fokusere på rekkevidden av selskapsledelsen ansvar for henholdsvis psykisk og passiv medvirkning.

3.2 Vilkårene for straffbar medvirkning

3.2.1 Oversikt

Den alminnelige medvirkningsbestemmelsen lovfester ikke de nærmere vilkårene for straffbar medvirkning. Forarbeidene til strl. § 15 uttaler at meningen var å videreføre gjeldende rett om vilkårene for straffbar medvirkning.⁷⁸ Juridisk teori har av rettspraksis utledet tre kumulative vilkår som må være innfridd for at noen skal kunne straffes for medvirkning, nærmere bestemt årsakskravet, kravet om rettsstrid og kravet om at medvirkeren må ha utvist tilstrekkelig grad av subjektiv skyld.⁷⁹

Videre understreker forarbeidene at medvirkningsansvaret er et selvstendig straffansvar.⁸⁰ Departementet uttaler at det må ”foretas en selvstendig vurdering av om den mulige medvirkeren oppfyller straffbarhetsvilkårene.”⁸¹ Dette betyr i praksis at en selskapsledelse som objektivt sett har medvirket til korrupsjon, vil kunne anses som straffri selv om det er grunnlag for å straffe hovedmannen.

⁷⁸ Jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 410.

⁷⁹ Se for eksempel Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, s. 362 flg.

⁸⁰ Jf.Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 412.

⁸¹ Jf.Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 412.

3.2.2 Grensen mot etterfølgende bistandshandlinger

Et grunnvilkår for straffbar medvirkning er i følge forarbeidene til straffeloven at bistanden må være gitt før eller under utføringen av hovedgjerningen.⁸² Medvirkningsansvaret må derfor avgrenses i tid mot etterfølgende bistandshandlinger. Som etterfølgende bistand regnes imidlertid ikke hjelp som ytes etter at den straffbare handlingen er fullbyrdet, men før den er materielt avsluttet.⁸³ Ettersom korrupsjon er fullbyrdet allerede idet et fremsatt tilbud om en utilbørlig fordel er kommet til mottakerens kunnskap, vil selskapsledelsen kunne straffes for medvirkning selv om bistanden ytes før fordelene faktisk overføres.⁸⁴ Videre vil også etterfølgende hjelp som er lovet eller avtalt på forhånd kunne utgjøre psykisk medvirkning, selv om hjelpen ytes etter at den straffbare handlingen er materielt avsluttet. Den straffbare medvirkningen vil i så fall være selve løftet om å yte etterfølgende hjelp.⁸⁵

At medvirkningsbegrepet må avgrenses i tid mot etterfølgende hjelp kan også forankres i lovens system. I de tilfeller hvor lovgiver har ønsket å kriminalisere etterfølgende bistandshandlinger, kommer dette til uttrykk gjennom egne straffebud. For eksempel vil bestemte former for etterfølgende bistand kunne straffes som hvitvasking etter strl. § 337 eller som heleri etter strl. § 332. Dersom en person i selskapsledelsen har bistått primærforbryteren med å skjule utbyttet fra korrupsjonshandlingen, vil vedkommende kunne straffes for hvitvasking etter § 337. Et ansvar for medvirkning til korrupsjon vil likevel kunne bli aktuelt dersom det kan føres bevis for at hjelpen med å tildekke sporene av korrupsjonen ble lovet på forhånd.

3.2.3 Kravet til sammenheng mellom medvirkningshandlingen og korrupsjonshandlingen

Ordlyden ”medvirker til” i strl. § 15 tilsier at det må påvises en sammenheng mellom medvirkningshandlingen og hovedgjerningen. Bestemmelsen er imidlertid taus om hva slags

⁸² Jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 410.

⁸³ Jf. eksempelvis Rt-1973-180 (s. 181).

⁸⁴ Se Ot.prp.nr.78(2002-2003) s. 57.

⁸⁵ Jf. eksempelvis Rt- 2007-1056 (avsnitt 217 til 221).

sammenheng som nærmere bestemt kreves. Veiledning må derfor søkes i andre rettskilder, herunder i rettspraksis og forarbeider.

Tidligere ble det på samme måte som i erstatningsretten oppstilt et krav om at medvirkningshandlingen måtte utgjøre en ”nødvendig betingelse” for hovedgjerningen.⁸⁶ I Rt-1989-1004 avviste imidlertid Høyesterett at det for medvirkningsstraff kreves at medvirkningshandlingen var nødvendig for å gjennomføre hovedgjerningen.⁸⁷ Senere ble et modifisert årsakskrav introdusert av Andenæs. Dersom en fortsatt skulle operere med et årsakskrav for straffbar medvirkning, måtte en i følge Andenæs ”samtidig presisere at det bare er et medvirkende årsaksforhold som kreves.”⁸⁸ Kravet om ”et medvirkende årsaksforhold” fikk senere tilslutning i så vel forarbeider som rettspraksis.⁸⁹

Kravet om et medvirkende årsaksforhold har blitt formulert noe forskjellig for de ulike typene medvirkning. For medvirkning av psykisk art, kreves i følge forarbeidene at ”hovedlovbryteren påvirkes, og blir mer innstilt på å utføre lovbruddet”.⁹⁰ Juridisk teori presiserer kravet dit hen at det må påvises at medvirkeren ”positivt har tilskyndet gjerningspersonen til å utføre handlingen”.⁹¹ Andenæs uttaler i denne sammenheng at det i utgangspunktet ikke er tilstrekkelig at en person i ord eller handling gir uttrykk for at han ikke har noe imot at hovedgjerningen gjennomføres.⁹²

Andenæs foretar imidlertid en reservasjon fra kravet om positiv tilskyndelse for personer som innehar en særlig plikt til å gripe inn mot hovedgjerningen. For en person som innehar en slik handleplikt, må det i følge Andenæs være tilstrekkelig til å gjøre ham ansvarlig ”at han overfor den skyldige gir uttrykk for at han ikke har noe imot handlingen.”⁹³ Et eksempel på personer som vil kunne rammes av dette unntaket, er en overordnet i selskapet som plikter å gripe inn mot at underordnede begår straffbare handlinger i virksomheten. Som Andenæs fremholder vil ”allerede en unnlattelse fra den overordnedes side av å gripe inn, kunne

⁸⁶ Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter* s. 363.

⁸⁷ Jf. Rt-1989-1004 (s. 1005).

⁸⁸ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 326.

⁸⁹ Jf. eksempelvis Rt-1995-1228 (s. 1230), Rt-1996-873, Ot.prp.nr.8 (2007-2008) s. 69 og Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 411.

⁹⁰ Jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 411.

⁹¹ Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, s. 366, se også Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 327.

⁹² Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 327.

⁹³ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 329.

oppfattes av den underordnede som et samtykke, og er den overordnede klar over dette, må det betraktes som en psykisk medvirkning”.⁹⁴

At det gjøres unntak fra kravet om positiv tilskyndelse for personer som plikter å gripe inn mot hovedgjerningen, henter støtte i så vel lovforarbeider som rettspraksis. Departementet fremholder i forarbeidene at ”[h]vis en person har en spesiell plikt til å hindre at en straffbar handling blir begått, skal det mindre til for at passivitet bedømmes som straffbar medvirkning.”⁹⁵ Videre ble en overordnet polititjenestemann i Rt-1947-69 holdt ansvarlig for medvirkning til legemsbeskadigelse med den begrunnelse at han under et avhør ikke hadde grepet inn mot at en underordnet tjenestemann mishandlet den avhørte. Høyesterett uttalte at den overordnede politimannen hadde ”tillatt meget som det var hans ubetingede plikt å forhindre, og som han kunne ha forebygget om han hadde villet.”⁹⁶

Etter dette må det oppstilles et unntak fra kravet om positiv tilskyndelse for tilfellet hvor en overordnet unnlater å gripe inn mot at en underordnet begår en straffbar handling. Til gjengjeld kreves det i disse tilfellene påvist en gjensidig forståelse mellom den over- og underordnede om at den overordnedes unnlattelse utgjør et konkludent samtykke til at hovedgjerningen blir begått. Andenæs gir følgende begrunnelse for unntaket; ”Et stilltiende eller uttrykkelig samtykke fra den som har en særlig plikt til å hindre den straffbare handling, betyr at en av de normale hindringer for forbrytelsen er ryddet bort, og kan derfor ikke betraktes på samme måte som et tilsvarende samtykke fra en utenforstående”.⁹⁷

At selskapsledelsen risikerer et ansvar for medvirkning til korrupsjon dersom hovedmannen har oppfattet ledelsens passivitet som et samtykke, og selskapsledelsen er innforstått med dette, illustreres av ”Yara-dommen”.⁹⁸ Her ble blant andre tidligere konsernsjef Enger dømt til tre år ubetinget fengsel for medvirkning til grov korrupsjon i Libya og India. Hva gjaldt Libya-forholdet, fant retten det bevist at Enger hadde medvirket psykisk ved å forholde seg passiv og samtidig gi uttrykk for at han ikke ville vite noe mer om konsulentavtalen som ble inngått med sønnen av en høytstående offentlig tjenestemann. Engers passivitet måtte etter

⁹⁴ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 329.

⁹⁵ Jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 412.

⁹⁶ Jf. Rt-1947-69 (s. 73).

⁹⁷ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 329.

⁹⁸ TOSLO-2014-22670.

tingrettens oppfatning forstås som et stilltiende samtykke til avtaleinngåelsen.⁹⁹ Selv om tingrettsdommen har begrenset rettskildemessig vekt, gir den en indikasjon på at tilfeller av konkludent passivitet i et over-og underordningsforhold fortsatt utgjør et særtilfelle av psykisk medvirkning.

Andre har imidlertid tatt til orde for at det er naturlig å betrakte den overordnedes unnlattelse av å gripe inn mot den underordnedes straffbare handling, som passiv, og ikke psykisk, medvirkning.¹⁰⁰

Juridisk teori presiserer årsakskravet for passiv medvirkning dit hen at unnlattelsen av å handle må stå i en ”hindringssammenheng med hovedgjerning[en]”.¹⁰¹ Kravet anses å være innfridd dersom det kan påvises at ”den alternative handlinga enten fysisk eller psykisk ville ha motvirket hovudgjerninga”.¹⁰² Selskapsledelsen vil for eksempel innfri kravet til hindringssammenheng dersom den unnlater å gripe inn mot at en utilbørlig fordel blir overført til en offentlig tjenestemann i utlandet i forbindelse med at selskapet etablerer seg på et nytt marked.

Ettersom en hindringssammenheng vil være til stede allerede idet en aktiv handling ville motvirket hovedgjerningen, er terskelen lav for å anse årsakskravet ved passiv medvirkning for å være innfridd. Dette betyr at kravet til sammenheng mellom hovedgjerningen og unnlattelsen i praksis ikke vil innebære en vesentlig innskrenkning av området for passiv medvirkning til korrupsjon. Til gjengjeld vil imidlertid et ansvar for passiv medvirkning være betinget av at vilkårene som gjelder for unnlattelsesansvar generelt er innfridd. Dette betyr at kravet om rettsstrid, årsakssammenheng og forsett ved spørsmål om passiv medvirkning må suppleres av det tilknytningskrav som i teori og rettspraksis er oppstilt for unnlattelsesansvar.¹⁰³

⁹⁹ TOSLO-2014-22670 (VIII.3.5.1.).

¹⁰⁰ Jf. for eksempel Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, s. 367-372, Mæland, *Norsk alminnelig strafferett*, s. 115-116 og Gröning, Husabø og Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff – en systematisk fremstilling av norsk strafferett*, s. 428.

¹⁰¹ Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, s. 181.

¹⁰² Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, s. 184, Gröning, Husabø og Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff – en systematisk fremstilling av norsk strafferett*, s. 429.

¹⁰³ Jf. eksempelvis Rt.1992.785.

3.2.4 Tilknytningskravet for passivt medvirkningsansvar

En praktisk viktig begrensning i det passive medvirkningsansvaret ligger i kravet til tilknytning. Andenæs formulerer tilknytningskravet dit hen at det kreves ”en særlig forbindelse mellom den unnlåtende og den interessekrenkelse straffebudet retter seg mot”.¹⁰⁴ Husabø tilføyer at det er den særlige tilknytningen som skaper en forventning om en aktiv handling, og som begrunner passivitetsansvaret.¹⁰⁵

Den sentrale problemstillingen i vår sammenheng, er hvor sterk tilknytning den passive selskapsledelsen må ha til korrupsjonshandlingen for at en handleplikt skal anses utløst. Husabø legger til grunn at et over- og underordningsforhold etter omstendighetene vil kunne utløse en handleplikt for den overordnede.¹⁰⁶ Et eksempel på et slikt over- og underordningsforhold, er nettopp relasjonen mellom selskapsledelsen og personer som handler på vegne av selskapet, i kraft av å være ansatte eller oppdragstakere.

Husabø tar til orde for at det ikke er grunnlag for å operere med et absolutt vilkår om at den overordnedes passivitet må tolkes som et konkludent samtykke.¹⁰⁷ Etter hans syn vil et passivt medvirkningsansvar for den overordnede kunne statueres selv om det ikke kan bevises at den underordnede vet at selskapsledelsen kjenner til hovedgjerningen. Husabø begrunner sitt synspunkt med at ”[I]eieren sitt ansvar bør være knytt til det han har kjennskap til innanfor verksemda, og ikkje til kva andre trur han veit”.¹⁰⁸ Avgjørende for om den overordnede kan straffes for passiv medvirkning til den underordnedes lovbrudd, er i følge Husabø en konkret vurdering av om en aktiv handling kunne forventes i den aktuelle situasjonen.¹⁰⁹ Dersom Husabø sitt synspunkt legges til grunn, vil et medvirkningsansvar for selskapsledelsen kunne bli aktuelt også der hvor det ikke kan føres bevis for at selskapsledelsens passivitet må tolkes som et konkludent samtykke til korrupsjonsovertredelsen.

¹⁰⁴ Andenæs, *Straffbar unnlåtelse*, s. 250.

¹⁰⁵ Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, s. 186.

¹⁰⁶ Husabø, *straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, s. 191-192.

¹⁰⁷ Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing* s. 192.

¹⁰⁸ Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing* s. 192.

¹⁰⁹ Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, s. 192-193.

For å underbygge sitt synspunkt viser Husabø til avgjørelsen i Rt-1977-6.¹¹⁰ En styreformann i et aksjeselskap ble i Høyesterett dømt for medvirkning til overtredelse av merverdiavgiftsloven § 72(2) og skattebetalingsloven § 51 nr.1. Bakgrunn for domfellelsen var at styreformannen hadde unnlatt å gripe inn mot daglig leders forsømmelser til tross for at han var informert om disse av selskapets revisor. Høyesterett uttalte at ”i denne situasjonen måtte det være domfeltes plikt som styremedlem å ta forholdet opp i styret for å få en ordning med betalingen, eller – hvis det ikke lot seg gjøre – få driften stanset.”¹¹¹ Imidlertid vurderte ikke Høyesterett om det forelå et konkludent samtykke til overtredelsene. I følge Husabø illustrerer derfor dommen at avgjørelsen av om en overordnet kan holdes ansvarlig for medvirkning, må bero på en konkret vurdering av om det var rimelig å forvente en aktiv handling.¹¹²

Etter dette fremstår det som omstridt hvorvidt en unnlatt selskapsledelse vil kunne holdes ansvarlig for medvirkning til korrupsjon i en situasjon hvor det ikke foreligger bevis for konkludent passivitet. Husabø sitt synspunkt om at slike tilfeller er naturlig å henføre til en tredje kategori, såkalt *passiv medvirkning*, får tilslutning av Matningsdal. Matningsdal uttaler under henvisning til Husabø at det ”neppe [kan] oppstilles et absolutt vilkår om at den overordnede opptreden kan regnes som et konkludent samtykke.”¹¹³

I ”Yara-dommen” synes imidlertid tingretten å bygge på Andenæs sitt synspunkt om at konkludent passivitet kan utgjøre medvirkning av psykisk art.¹¹⁴ Tingretten fant det bevist at det mellom Enger og hovedmannen hadde eksistert en gjensidig forståelse om at Engers passivitet ga uttrykk for et konkludent samtykke til korrupsjonen. Derfor ble det ikke nødvendig for retten å ta stilling til om selskapsledelsen alternativt kunne ha blitt holdt ansvarlig for passiv medvirkning dersom en gjensidig forståelse om konkludent passivitet ikke hadde latt seg påvise.

Forarbeidene til straffeloven av 2005 fremholder at en ren passivitet ikke vil være tilstrekkelig til å utløse et medvirkningsansvar for personer som innehar en spesiell plikt til å hindre den

¹¹⁰ Rt.1977-6.

¹¹¹ Rt.1977-6 (s. 7).

¹¹² Jf. Huabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, s. 193.

¹¹³ Jf. Matningsdal, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, s. 369.

¹¹⁴ Se TOSLO-2014-22670 (VIII 3.5.1.).

straffbare handlingen.¹¹⁵ Departementet understreker imidlertid at det vil foreligge grunnlag for medvirkningsansvar dersom passiviteten blir ”oppfattet som et samtykke til at hovedgjerningen blir begått.”¹¹⁶ Etter dette er det uomtvistet at selskapsledelsen vil kunne straffes for medvirkning dersom dennes unnløstelse av å gripe inn mot korrupsjonen oppfattes som et konkludent samtykke. Derimot er det ikke grunnlag for å slutte fra de siterte forarbeidsuttalelsene at et medvirkningsansvar for selskapsledelsen er utelukket dersom det ikke kan føres bevis for en gjensidig forståelse om konkludent passivitet. Det kan derfor ikke utelukkes at Enger i ”Yara-dommen” ville ha blitt domfelt også hvis tingretten ikke hadde funnet bevis for en gjensidig forståelse om et konkludent samtykke.

3.2.5 Kravet til selskapsledelsens skyld

Et grunnleggende prinsipp i norsk strafferett at ingen skal straffes uten å ha utvist subjektiv skyld i gjerningsøyeblikket.¹¹⁷ Kravet om subjektiv skyld gjelder like fullt for medvirkeren som for hovedmannen. Følgelig vil det aldri være tilstrekkelig til å statuere et medvirkningsansvar for enkeltpersoner i selskapsledelsen at disse objektivt sett har medvirket til korrupsjon.

Norsk strafferett opererer med to hovedkategorier av skyld, henholdsvis *forsett* og *uaktsomhet*.¹¹⁸ Hovedregelen er i følge strl. § 21 at gjerningspersonen må ha overtrådt straffebudet forsettlig. Ettersom §§ 387 til 389 ikke gjør unntak fra hovedregelen, må selskapsledelsen ha utvist forsett dersom den skal kunne holdes ansvarlig for medvirkning. I henhold til dekningsprinsippet må dessuten selskapsledelsens forsett dekke både korrupsjonsovertredelsen og at den selv medvirker til denne ved å forholde seg passiv.¹¹⁹

¹¹⁵ Jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 412.

¹¹⁶ Jf. Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 412.

¹¹⁷ Jf. Ot.prp.nr.27 (1990-1991) s. 6.

¹¹⁸ Jf. strl.§§ 22 og 23, se også Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 209.

¹¹⁹ Gröning, Husabø og Jacobsen, *Frihet forbrytelse og straff – en systematisk framstilling av norsk strafferett*, s. 281.

Til dette kommer at rettspraksis og teori stiller visse minimumskrav til konkretisering av medvirkerens forsett.¹²⁰ Nærmere bestemt må forsettet være konkretisert til å omfatte brudd på et konkret straffebud, og videre til å omfatte en konkret krenkelse av det aktuelle straffebudet.¹²¹ Motsatt stilles det ikke strenge krav til konkretisering med hensyn til gjerningstidspunkt, gjerningssted, gjennomføringsmåte, primærforbryter og offer.¹²² ” Dette illustreres av ”Lillehammer-dommen”.¹²³ Etter Høyesteretts syn var det ikke var til hinder for domfellelse for medvirkning til uaktsomt drap, at forsettet verken dekket drapsmannen eller de nærmere detaljene omkring tid og sted for gjennomføringen av drapet.¹²⁴

Overført til selskapsledelsens ansvar for medvirkning til korrupsjon, medfører kravet til konkretisering at selskapsledelsen må ha forsett både om at korrupsjon blir begått på vegne av selskapet, og om anledningen for korrupsjonen, eksempelvis at den blir begått i forbindelse med at selskapet forsøker å etablere seg på et nytt marked. Derimot kreves det ikke at selskapsledelsens forsett dekker detaljene omkring gjennomføringen av korrupsjonshandlingen eller hvem hovedmannen er.

Med straffeloven av 2005 ble forsettvariantene som allerede hadde utviklet seg i et samspill mellom rettspraksis juridisk teori, kodifisert i strl. § 22.¹²⁵ Etter bestemmelsen foreligger forsett dersom noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud a) ”med hensikt”, b) ”med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen”, eller c) ”holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle selv om det skulle være tilfellet”.

Norsk strafferett sonderer altså mellom tre forsettformer, henholdsvis *hensiktsforsett*, *sannsynlighetsforsett* og *eventuelt forsett*. Da §§ 387-389 ikke gir anvisning på noe annet, vil i prinsippet hver av disse variantene kunne innfri kravet til subjektiv skyld.¹²⁶ Et annet spørsmål er hvor praktiske de tre forsettformene er for enkeltpersoner i selskapsledelsen som unnlater å gripe inn mot at korrupsjon blir begått på vegne av selskapet.

¹²⁰ Gröning, Husabø og Jacobsen, *Frihet forbrytelse og straff – En systematisk framstilling av norsk strafferett*, s. 430-431, jf. også Rt-1974-1042 og Rt-1974-382.

¹²¹ Husabø, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, s. 242.

¹²² Jf. eksempelvis Rt-1974-382.

¹²³ jf. Rt-1974-382.

¹²⁴ Jf. Rt-1974-382.

¹²⁵ Se for eksempel Rt-1991-600 og Rt-2001-58.

¹²⁶ Gröning, Husabø og Jacobsen *Frihet, forbrytelse og straff – en systematisk fremstilling av norsk strafferett*, s. 289.

I praksis vil det være svært vanskelig å føre bevis for at selskapsledelsen på gjerningstidspunktet hadde til hensikt å medvirke til korrupsjon, eller anså dette som en overveiende sannsynlig følge av sin handlemåte. Av denne grunn er så vel hensiktsforsett som sannsynlighetsforsett lite praktiske forsettformer for den selskapsledelse, som ved å forholde seg passiv, objektivt sett medvirker til korrupsjon. Derimot vil det i praksis kunne forekomme at selskapsledelsen fatter mistanke om at korruperte transaksjoner blir begått på vegne av selskapet, men unnlater å foreta nærmere undersøkelser for å bekrefte eller avkrefte mistanken. Ettersom selskapsledelsen i en slik situasjon verken vil ha til hensikt å medvirke til korrupsjon, eller vil anse dette som en sikker eller overveiende sannsynlig følge av sin handlemåte, vil så vel *hensiktsforsett* som *sannsynlighetsforsett* være utelukket. Den eneste forsettvarianten som etter omstendighetene vil kunne være aktuell i en slik situasjon, er derfor *eventuelt forsett*.

Etter strl. § 22 bokstav c) handler gjerningspersonen med *eventuelt forsett* dersom han ”holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen”, og ”velger å handle selv om det skulle være tilfellet”. Et absolutt grunnvilkår er altså at gjerningspersonen på gjerningstidspunktet har innsett muligheten for at han ved sin handlemåte realiserer gjerningsinnholdet i straffebudet. Ordlyden stiller imidlertid ikke krav til størrelsen av den erkjente risikoen.¹²⁷ At det ikke er grunnlag for å operere med et slikt krav, henter støtte i juridisk teori. Husabø med flere fremholder at ”[v]ed eventuelt forsett er det strafferettslig relevante utfallet bare et mindre nærliggende utfall for gjerningsmannen.”¹²⁸ Videre uttaler Kjell Andorsen at ”[d]et kreves, så langt, neppe mer enn at vi har å gjøre med hva man kan kalle en praktisk mulighet – en mulighet som folk flest regner med, og er oppmerksom på.”¹²⁹ Andenæs uttrykker det slik at overtredelsen må ha ”fremstilt seg som mer eller mindre mulig for gjerningsmannen.”¹³⁰

Etter dette vil enhver praktisk mulighet være tilstrekkelig til å innfri inngangsvilkåret etter forsettformen *eventuelt forsett*. I henhold til dekningsprinsippet og kravet til konkretisering, må det imidlertid bevises at gjerningspersonens innsikt på gjerningstidspunktet dekker en konkret overtredelse. Dersom en selskapsledelse som objektivt sett har medvirket til

¹²⁷ Jf. strl. § 22 c) sml. § 22 b).

¹²⁸ Grønning, Husabø og Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff – En systematisk framstilling av norsk strafferett*, s. 298.

¹²⁹ Kjell Andorsen, *Dolus eventualis – tolv år etter*, s. 155.

¹³⁰ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 235.

korupsjon skal anses for å ha innfridd vilkåret, må det dermed bevises at den på gjerningstidspunktet innså muligheten for den konkrete korupsjonsovertredelsen og at den selv medvirket til denne. Verken en vag mistanke om at korupsjon blir begått, eller kunnskap om en generell risiko for korupsjon, vil være tilstrekkelig til å innfri inngangsvilkåret for *eventuelt forsett*.

Som det fremgår av legaldefinisjonen § 22 c) er det ikke tilstrekkelig til å konstatere forsett i form av *eventuelt forsett* at gjerningspersonen har innsett muligheten for overtredelsen. Det kreves i tillegg at gjerningspersonen positivt har innvilget at dette ble følgen. Som Høyesterett fremhever i Rt-2004-1769 er det nettopp ”[d]enne positive innvilgelse, som riktignok inneholder et hypotetisk element, som skiller – i det nedre grenseområdet – forsett fra den bevisste uaktsomhet”.¹³¹ Forskjellen mellom bevisst uaktsomhet og *eventuelt forsett* består dermed i at den som handler med *eventuelt forsett* aksepterer følgen, mens den som er bevisst uaktsom kun aksepterer risikoen for følgen.

3.2.6 Begrensinger i forsettsformen *eventuelt forsett*

Kravet om positiv innvilgelse gir anvisning på et snevert bevistema. I praksis vil det være vanskelig å bevise utover enhver rimelig tvil at enkeltpersoner i selskapsledelsen ikke bare har innsett muligheten for at de ved sin passivitet medvirker til korupsjon, men også positivt har innvilget at dette er tilfellet. På denne bakgrunn har en i juridisk teori diskutert om forsettsformen *eventuelt forsett* har et for snevert anvendelsesområde.¹³²

Andenæs omtaler to grensetilfeller som vil kunne falle utenfor forsettsformen slik den er definert i dag. Det første grensetilfellet er tilfellet hvor gjerningspersonen forholder seg bevisst uvitende om faktiske omstendigheter som ellers er avgjørende for å bringe straffebudet til anvendelse. Dette vil være situasjonen dersom selskapsledelsen er kjent med den generelle korupsjonsrisikoen som eksisterer i ethvert foretak, men organiserer virksomheten på en slik måte at den ikke informeres ved konkret mistanke om korupsjon.

¹³¹ Rt-2004-1769 (avsnitt 11).

¹³² Stigen, *Forsettets nedre grense – dolus eventualis eller hva?*, s. 629 flg.

Deretter trekker Andenæs frem tilfellet hvor gjerningspersonen har innsett muligheten for den aktuelle overtredelsen, men stiller seg likegyldig til hvorvidt han ved sin handlemåte faktisk realiserer det aktuelle straffebudet. Dette vil kunne være tilfellet dersom selskapsledelsen har fått en konkret mistanke om at korrupsjon blir begått på vegne av selskapet, men unnlater å foreta nærmere undersøkelser for å bekrefte eller avkrefte mistanken.

I det følgende vil det avklares hvorvidt de to typene innstilling hos selskapsledelsen rammes av *det eventuelle forsettet*. Herunder vil det først tas stilling til om forsettsformen rammer tilfeller hvor selskapsledelsen forholder seg bevisst uvitende om faktiske omstendigheter som er nødvendige for å realisere korrupsjonsstraffebudet.

I artikkelen ”Ledelse med åpne øyne” skriver Øyvind Kvalene at norske bedriftsledere har en tendens til å snu det blinde øyet mot de deler av virksomheten hvor det gjennomføres tvilsomme forhandlinger og transaksjoner.¹³³ Dersom det avdekkes at korrupsjon er begått på vegne av selskapet, vil selskapsledelsen ofte påberope seg at den ikke har visst noe. En slik uvitenhet vil etter omstendighetene kunne fremstå som et utslag av en bevisst strategi om ikke å vite. Ettersom de norske straffebestemmelsene mot korrupsjon kun rammer forsettlig overtredelse, vil imidlertid medvirkningsstraff for den strategisk uvitende selskapsledelsen være utelukket, med mindre det kan føres bevis for at den har hatt forsett om ethvert objektivt gjerningsmoment.

Der selskapsledelsen påberoper seg at den har manglet kunnskap om faktiske forhold som var nødvendige for å realisere korrupsjonsstraffebudet, vil det i praksis være vanskelig å føre bevis for at den på gjerningstidspunktet innså muligheten for at korrupsjon ble begått på vegne av selskapet. Følgelig vil allerede innsiktskravet skape problemer for bevisbedømmelsen under spørsmålet om selskapsledelsen har utvist tilstrekkelig grad av subjektiv skyld. Skulle det unntaksvis foreligge bevis for at selskapsledelsen har erkjent muligheten for at den medvirker til korrupsjon, vil det uansett være svært vanskelig å bevise at den positivt har innvilget overtredelsen.

¹³³ Kvalnes, *Ledelse med åpne øyne*, publisert i Dagens Næringsliv 02.08.2015, <http://www.dn.no/meninger/debatt/2015/08/02/2046/Ledelse/ledelse-med-pne-yne?l>

Uavhengig av hva som er årsaken, vil ikke selskapsledelsen ha utvist et tilstrekkelig dekkende forsett dersom den på gjerningstidspunktet manglet kunnskap om faktiske omstendigheter som var nødvendige for å realisere gjerningsinnholdet i korrupsjonsstraffebudet. Sagt med andre ord er en strategisk uvitenhet hos selskapsledelsen på gjerningstidspunktet ikke å likestille med faktisk kunnskap. Dette kan forankres i dekningsprinsippet, men understrekes også av Høyesterett i Rt-2001-58.¹³⁴

Likevel er det viktig å merke seg at ikke enhver uvitenhet om faktiske omstendigheter omkring korrupsjonshandlingen vil utelukke straffeskyld. Så lenge selskapsledelsens forsett dekker de sider av faktum som er nødvendige for å realisere korrupsjonsstraffebudet, samt det faktum at den selv medvirker til korrupsjonshandlingen, vil en manglende detaljkunnskap ikke være til hinder for å konstatere forsett.

Dette poenget illustreres godt av ”Yara-dommen”.¹³⁵ Tingretten fant det her bevist at konsernsjef Enger hadde hatt kunnskap om konsulentavtalene som var inngått med sønnene av høytstående offentlige tjenestemenn i Libya og India. Videre fant retten at konsernsjefen hadde hatt kunnskap om de øvrige omstendighetene som gjorde avtalene, og utbetalingene i henhold til disse, korrupte. Enger hadde imidlertid bevisst unngått å skaffe seg kunnskap om detaljene omkring konsulentavtalene. Om betydningen av dette, bemerker tingretten at Enger ”kan ikke komme fri for straffansvar for medvirkning ved bevisst å unngå å få kunnskap om detaljene i arrangementet”. Det avgjørende var etter tingrettens oppfatning at han hadde ”kunnskap om de forhold ved avtalen[e] og betalingen[e] som medfører at det er gitt en utilbørlig fordel til en person i anledning denne personens stilling”.¹³⁶ Altså hadde Enger utvist et tilstrekkelig dekkende og konkretisert forsett.

Selv om ”Yara-dommen” har begrenset rettskildeværdi, bygger tingretten på tidligere høyesterettspraksis når den uttaler seg om betydningen av den bevisste uvitenheten til Enger.¹³⁷ At manglende detaljkunnskap ikke nødvendigvis utelukker forsett hos selskapsledelsen, følger egentlig allerede av dekningsprinsippet og kravet til konkretisering.

¹³⁴ Jf. Rt-2001-58 (s. 61-62).

¹³⁵ TOSLO-2014-22670 (VIII.3.5.1.).

¹³⁶ TOSLO-2014-22670 (VIII.3.5.1.).

¹³⁷ Jf. Rt-1954-20.

Hvorvidt en faktisk uvitenhet hos selskapsledelsen får betydning for spørsmålet om straffeskyld, beror etter dette på hvilke sider av faktum uvitenheten angår. Det er kun en uvitenhet om faktiske omstendigheter som er nødvendig for å realisere det objektive gjerningsinnholdet, som vil være til hinder for forsettlig medvirkning. Motsatt vil en uvitenhet om uvesentlige detaljer omkring korrupsjonshandlingen ikke påvirke skyldspørsmålet.

Et annet spørsmål er som nevnt om forsettformen *eventuelt forsett* rammer tilfeller hvor selskapsledelsen har fattet konkret mistanke om at korrupsjon blir begått på selskapets vegne og at den selv medvirker til dette, men stiller seg likegyldig til hvorvidt dette faktisk er tilfellet. Norsk strafferett inneholder ingen forsettform som er utformet særskilt med sikte på å ramme likegyldighet til overtredelsen. Andenæs tar imidlertid til orde for at en likegyldig innstilling hos den som har fattet en konkret mistanke om overtredelsen, etter omstendighetene vil kunne kvalifisere til forsett i form av *eventuelt forsett*.¹³⁸

Dersom personer i selskapsledelsen er likegyldige til hvorvidt de ved sin passivitet medvirker til en konkret korrupsjonsovertredelse, vil det implisitt i deres likegyldighet ligge en erkjennelse av muligheten for nettopp dette. Det synes derfor på det rene at inngangsvilkåret for *eventuelt forsett* vil være innfridd når personer i selskapsledelsen har forholdt seg likegyldige til hvorvidt de medvirker til en konkret korrupsjonsovertredelse.

Det er ikke dermed sagt at en likegyldig innstilling til hvorvidt en konkret risiko for korrupsjon realiseres, også vil kvalifisere til en positiv innvilgelse av korrupsjonsovertredelsen. Kun hvis det foreligger bevis for at selskapsledelsen positivt har innvilget at korrupsjon blir begått, og at den selv medvirker til denne, vil tilleggsvilkåret for *eventuelt forsett* være innfridd. I denne tilknytning uttaler Andenæs at en gjerningsperson som forholder seg likegyldig til hvorvidt resultatet av hans handlemåte blir overtredelse, og dessuten har ”gjort seg opp en bevisst mening om dette”, må anses for positivt å ha innvilget overtredelsen.¹³⁹ Med andre ord vil tilleggsvilkåret for *eventuelt forsett* kun være innfridd dersom det kan bevises at selskapsledelsen på gjerningstidspunktet positivt reflekterte over sin likegyldige holdning til utfallet av at den forholdt seg passiv.

¹³⁸ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 239.

¹³⁹ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 239.

Hvilke refleksjoner personer i selskapsledelsen har foretatt seg på gjerningstidspunktet, kommer imidlertid sjelden til uttrykk utad. I praksis vil det derfor være svært vanskelig å bevise utover enhver rimelig tvil at den likegyldige selskapsledelsen ikke bare har innsett muligheten for at den medvirker til korrupsjon, men også positivt har innvilget denne følgen. Derfor er også *eventuelt forsett* en lite praktisk forsettform i tilfeller hvor enkeltpersoner i selskapsledelsen forholder seg likegyldige til hvorvidt de ved sin passivitet medvirker til korrupsjon.

Oppsummert kan en si at den ytre grensen for medvirkningsansvaret går ved tilfeller hvor selskapsledelsen erkjenner muligheten for at den ved sin passivitet medvirker til korrupsjon, og i tillegg positivt innvilger denne følgen. Derimot fanger ikke medvirkningsansvaret opp tilfeller hvor selskapsledelsen forholder seg bevisst uvitende om faktiske omstendigheter som er nødvendige for å realisere korrupsjonsstraffebudet. Videre vil et medvirkningsansvar for selskapsledelsen være utelukket i tilfeller hvor den har fattet en konkret mistanke om at den medvirker til korrupsjon, men forholder seg likegyldig til hvorvidt dette er tilfellet uten å positivt innvilge overtredelsen. I begge typetilfellene er anvendelse av foretaksstraff eneste utvei for å sanksjonere selskapsledelsens unnlåtelsessynder ved bruk av straff.

3.2.7 Er forsettkravet den reelle skranken for å straffe selskapsledelsen?

Ettersom verken uaktsom eller grov uaktsom korrupsjon er kriminalisert i Norge, vil et medvirkningsansvar for enkeltpersoner i selskapsledelsen være utelukket dersom det ikke kan føres bevis for at disse har hatt forsett både med hensyn til korrupsjonshandlingen, og med hensyn til egen medvirkning.

Som analysen foran viser, gir forsettkravet anvisning på et snevert og vanskelig bevistema. Enten det skal føres bevis for hensiktsforsett, sannsynlighetsforsett eller eventuelt forsett, vil bevistemaet angå selskapsledelsens kunnskap, forståelse og innsikt på gjerningstidspunktet. I saker hvor tiltaltes forklaring ikke gir tilstrekkelige holdepunkter for å konstatere forsett, vil retten være overlatt til å trekke slutninger fra handlemåtens ytre karakteristika, og

omstendighetene omkring denne.¹⁴⁰ Særlig hvor medvirkningen består i en unnlattelse, vil det være vanskelig å si noe om hva slags tanker selskapsledelsen har hatt på gjerningstidspunktet.

Til dette kommer at bevissituasjonen gjennomgående er vanskelig i korrupsjonssaker. Et kjennetegn ved korrupsjon er at så vel den aktive som den passive bestikker oppnår en fordel av korrupsjonen. Derfor har de naturligvis en gjensidig interesse i å skjule lovbruddet for omverdenen. De fleste korrupsjonsavtaler inngås muntlig, slik at korrupsjonshandlingen etterlater få eller ingen dokumentbevis. Videre viser som regel både den passive og den aktive bestikker liten vilje til å bidra til oppklaring av saken i ettertid. Samtidig blir ofte ansatte, som kjenner til korrupsjonen, truet til taushet.

Erfaringene viser videre at de involverte partene gjerne gjør bruk av utspekulerte metoder for å tilsløre sporene etter korrupsjonshandlingen. Som Høyesterett fremholder i Rt-1001-227 er det karakteristisk for korrupsjonskriminalitet at ”den foregår svært fordekt, med utvisning av stor oppfinnsomhet når det gjelder å skjule hva som foregår”.¹⁴¹ For eksempel ble korrupsjonshandlingene i Yara-saken forsøkt tildekket ved at de utilbørlige fordelene ble gitt et ytre skinn av å være kompensasjon for konsulenttjenester.¹⁴² I andre tilfeller blir de korrupte transaksjonene kanalisert til skatteparadis.¹⁴³ I tillegg ser en ofte at lommeboken for bestikklere legges til en ekstern mellommann, typisk en konsulent i et utenlandsk selskap. Ved å overføre den utilbørlige fordelen til mottakeren via rådgivere eller advokater som er underlagt taushetsplikt, kan selskapene redusere oppdagelsesrisikoen.

Sist, men ikke minst, foregår ofte korrupsjon på tvers av landegrenser. Mange av korrupsjonssakene i Norge gjelder tilfeller av korrupsjon begått på vegne av norske selskaper i utlandet. Dette gjør etterforskningen ressurskrevende og avhengig av et samarbeid mellom flere nasjonale myndigheter. For eksempel krevde oppklaringen ”Yara-saken” et samarbeid mellom totalt 13 land.

Til tross for de store vanskelighetene med å avdekke og bevise korrupsjon, er beviskravet det samme som i strafferetten ellers. Høyesterett har lagt til grunn at det for domfellelse kreves at

¹⁴⁰ Se for eksempel Rt-1991-600 (s. 602).

¹⁴¹ Jf. Rt-2001-227 (s. 230).

¹⁴² Se TOSLO-2014-22670.

¹⁴³ TOSLO-2014-22670 (I.).

påtalemyndigheten fullt ut har ført bevis for alle faktiske forhold, både i objektivt og subjektivt henseende, og at ”enhver rimelig tvil” skal komme den tiltalte til gode.¹⁴⁴ Som Høyesterett understreker i Rt-2005-1353 kreves imidlertid ikke at ethvert moment i bevisvurderingen, er bevist utover enhver rimelig tvil, så lenge det ”etter en samlet vurdering av momentene ikke er rimelig tvil om konklusjonen”.¹⁴⁵ Dersom personer i selskapsledelsen skal kunne holdes ansvarlig for medvirkning til korrupsjon, må det derfor bevises utover enhver rimelig tvil at de innfrir samtlige objektive og subjektive straffbarhetsvilkår. Dersom det er rimelig tvil knyttet til spørsmålet om selskapsledelsens forsett dekker både korrupsjonshandlingen og egen medvirkning, vil et straffansvar være utelukket.

Oppsummert vil det i Norge være svært vanskelig å holde enkeltpersoner i selskapsledelsen personlig ansvarlig for medvirkning til korrupsjon som blir begått på vegne av selskapet. Kombinasjonen av det snevre bevistema, den vanskelige bevissituasjon, og det strenge beviskravet, medfører at forsettkravet ofte utgjør et uovervinnelig hinder.

¹⁴⁴ Jf. Rt-1978-882 (s. 883).

¹⁴⁵ Jf. Rt-2005-1353 (avsnitt 14).

4 Rettspolitisk drøftelse - Bør skyldkravet effektiviseres?

4.1 Bakgrunn

I Norge har vi en sterk tradisjon for å etterforske og straffeforfølge både hovedmannen og foretaket dersom det avdekkes at korrupsjon er blitt begått på vegne av et selskap. Før Yara-saken har ØKOKRIM i begrenset grad fokusert på om det er grunnlag for å straffe enkeltpersoner i selskapsledelsen for medvirkning. Dette har sammenheng med at det etter gjeldende rett er svært svært vanskelig å føre bevis for at selskapsledelsen har medvirket med et tilstrekkelig dekkende forsett.

Analysen foran gir en sterk indikasjon på at det er nødvendig å effektivisere skyldkravet dersom enkeltpersoner i selskapsledelsen oftere skal kunne holdes ansvarlig for medvirkning til korrupsjon. I det følgende vil behovet for en slik lovendring diskuteres.

4.2 Hensyn for og mot en effektivisering av skyldkravet

Forarbeidene til straffeloven fremholder at korrupsjon er sterkt samfunnsskadelig, og at straffebudene derfor ”bør utformes slik at de utgjør et effektivt middel i kampen mot korrupsjon, innenfor de rammer som hensynet til rettssikkerhet setter.”¹⁴⁶ Med andre ord er det på korrupsjonsområdet særlig viktig med straffebud som verner om straffens allmennpreventive funksjon.

Retningslinjene fra US Department of Justice indikerer at en trussel om foretaksstraff ikke vil ha en tilstrekkelig avskrekkende effekt overfor selskapsledelsen. Et tilsvarende synspunkt inntas av tingretten i ”Yara-dommen” når den uttaler at ”sterke allmennpreventive hensyn taler for at de personer som har begått de korrupte handlingene også får en merkbar straff, selv om selskapet blir ilagt en bot”.

¹⁴⁶ Jf. Ot.prp.nr.78 (2002-2003) s. 32.

I praksis vil ofte risikoen for foretaksstraff oppfattes som en del av et større regnestykke, der de forretningsmessige fordelene ved å inngå en avtale, eller gjennomføre en transaksjon, veier opp for risikoen for et fremtidig økonomisk tap. Dette tilsier at trusselen om foretaksstraff har en lite tilfredsstillende allmennpreventiv effekt på selskapsledelsen.

Den allmennpreventive effekten vil øke dersom risikoen for et personlig medvirkningsansvar oppfattes som mer nærliggende. Et effektivt straffebed mot medvirkning til korrupsjon, vil gi selskapsledelsen et sterkt incitament til å forebygge at selskapet involveres i korrupsjon. En utvidelse av det personlige medvirkningsansvaret vil blant annet kunne føre til at færre selskapsledelser bevisst ignorerer risikofaktorer for senere å kunne unnskyldes seg med at de var seg i god tro. Samtidig vil det kunne føre til at selskapsledelsene tar bekymringsmeldinger fra underordnede mer på alvor, fremfor å gjennomføre en ”dont ask, dont tell-strategi”. Dette vil i sin tur føre til at flere tør å varsle ved mistanke om at korrupsjon blir begått av noen som handler på vegne av selskapet.

Til dette kommer at idømmelse av foretaksstraff, uten en vurdering av om enkeltpersoner i selskapsledelsen kan holdes ansvarlig for medvirkning, vil kunne gi en upresis plassering av ansvaret for korrupsjonen. En bot rettet mot foretaket, vil være en lite merkbar reaksjon for en selskapsledelse som objektivt sett har medvirket til korrupsjonen. Etersom selskapsledelsen etter omstendighetene vil kunne ha gått av før boten ilegges, vil straffen i realiteten ramme selskapets eiere og den nye ledelsen. Dette kan hevdes å være lite forenlig med skyldprinsippet, og tanken om straffen som et onde for de som kan klandres. Derfor tilsier også hensynet til en presis og rimelig plassering av straffansvar at det er behov for å effektivisere kravet til selskapsledelsens skyld.

Imidlertid kan det også reises innvendinger mot en effektivisering av skyldkravet, med sikte på å utvide adgangen til å holde enkeltpersoner i selskapsledelsen ansvarlig for medvirkning til korrupsjon. Straff er en inngripende reaksjon overfor så vel den domfelte som hans nærmeste. Reaksjonsformens karakter tilsier derfor at lovgiver bør være varsom med å utvide området for det straffbare. Dersom det blir lettere å påvise subjektiv skyld hos selskapsledelsen, vil selskapsledelsen bli eksponert for en større risiko enn de er i dag. En slik

lovendring vil derfor kunne oppleves som urimelig, særlig av styret og den daglige ledelse i større konsernselskap med mange ansatte og samarbeidspartnere.

I praksis vil en delegerende lederstil, basert på tillit, være en rasjonell måte å lede store konsernselskap på. Distansen fra konsernledelsen til den daglige driften vil ofte være stor, hvilket gjør det praktisk umulig for styret og den daglige ledelse å kjenne til enhver avtaleinngåelse på ethvert nivå i organisasjonen. Å stille for strenge krav til aktivitet og kunnskap fra selskapsledelsens side, vil derfor være lite forenlig med en hensynet til en rasjonell selskapsledelse, og kan trekke fokus vekk fra andre viktige oppgaver.

Dersom risikoen for et personlig straffansvar oppleves som for stor, vil det på sikt kunne føre til at færre tør å gå inn i lederstillinger eller påta seg styreverv. Selskapene vil kunne oppleve problemer med å rekruttere kvalifiserte personer til disse posisjonene. Særlig tydelig vil en slik effekt være i store konsernselskap.

Til tross for disse innvendingene synes en viss effektivisering av kravet til selskapsledelsens skyld å være nødvendig dersom allmennpreventive hensyn skal ivaretas i tilstrekkelig grad. Allmennpreventive hensyn gjør seg ualminnelig sterkt gjeldende på korrupsjonsområdet, da korrupsjon er en sterkt samfunnsskadelig kriminalitetstype som er vanskelig å avdekke. Det er derfor viktig at korrupsjonsbestemmelsene utformes slik at de kan håndheves effektivt, og ikke bærer preg av å være ”tomme trusler”. Den allmennpreventive gevinsten av å effektivisere kravet til selskapsledelsens skyld, veier etter mitt syn tyngre enn innvendingene mot en slik lovendring.

Etter dette eksisterer det tilsynelatende et behov for å endre gjeldende rett på en måte som effektiviserer kravet til selskapsledelsens skyld. En slik effektivisering kan tenkes gjennomført enten ved at forsettbegrepet utvides, eller ved at det innføres et straffebed som rammer grov uaktsomhet. I det følgende vil jeg presentere tre tenkelige lovendringer, og vurdere om disse er hensiktsmessige å gjennomføre i praksis.

4.2.1 Bør gjeldende forsettformer suppleres av et likegyldighetsforsett?

Som det fremgår av fremstillingen foran, rammer ingen norsk forsettform tilfeller hvor selskapsledelsen har en konkret mistanke om at korrupsjon blir begått på vegne av selskapet, men forholder seg likegyldig til hvorvidt dette er tilfellet uten å positivt innvilge overtredelsen. Motsetningsvis la svensk høyesterett i ”HIV-dommen” til grunn at det i svensk rett eksisterer et eget *likegyldighetsforsett*. Det svenske *likegyldighetsforsett*et rammer nettopp tilfeller hvor gjerningsmannen har innsett muligheten for at han ved sin handlemåte realiserer gjerningsbeskrivelsen i straffebudet, men er likegyldig til hvorvidt dette faktisk er tilfellet.¹⁴⁷ På den bakgrunn kan det spørres om vi bør innføre et *likegyldighetsforsett* som alternativ forsettform ved overtredelse av korrupsjonsbestemmelsene.

I ”HIV-dommen” fremholder svensk høyesterett at to kumulative vilkår må være innfridd for at det skal konstateres *likegyldighetsforsett*.¹⁴⁸ Tilsvarende som for den norske forsettformen *eventuelt forsett*, stilles det krav om at gjerningspersonen har innsett muligheten for den aktuelle følge eller gjerningsomstendighet. Tilleggsvilkåret er imidlertid forskjellig fra *eventuelt forsett*. For å konstatere *likegyldighetsforsett* er det tilstrekkelig å påvise at gjerningspersonen har vært likegyldig til den aktuelle følgen eller gjerningsomstendigheten. Svensk høyesterett presiserer i ”HIV-dommen” at det med likegyldighet i denne sammenheng menes at ”gärningsmannens inställning när han begick gärningen var att ett förverkligande av effekten inte utgjorde ett relevant skäl för att avstå från gärningen.” Petter Asp med flere presiserer at det avgjørende for om gjerningspersonen innfrir kravet til likegyldighet vil være om ”han vid det konkreta gärningstillfället i gärningen har visat sig likgiltig inför omständigheter och följor som är relevanta enligt brottsrekvisiten.”¹⁴⁹ Altså er det ikke tilstrekkelig at gjerningspersonen stiller seg likegyldig til risikoen for den aktuelle følge eller gjerningsomstendighet.¹⁵⁰ Likegyldigheten må angå følgen eller gjerningsomstendigheten som sådan.

¹⁴⁷ Jf. NJA 2004 s. 176, se også Asp, Ulväng og Jareborg, *Kriminalreättens grunder*, s. 321 og 322.

¹⁴⁸ Jf. NJA 2004 s. 176.

¹⁴⁹ Asp, Ulväng og Jareborg, *Kriminalreättens grunder*, s. 322.

¹⁵⁰ Jf. også Andorsen, *Dolus eventualis – tolv år etter*, s. 172.

At den nedre grensen mot bevisst uaktsomhet i norsk rett trekkes opp av et *eventuelt forsett*, med et vilkår om positiv innvilgelse av overtredelsen, har vært gjenstand for kritikk.¹⁵¹ Straffelovkommisjonens flertall foreslo under forberedelsen av den nye straffeloven å oppgi *det eventuelle forsett* i norsk rett.¹⁵² Flertallet oppsummerte i fire hovedpunkter sin kritikk av forsettformen.¹⁵³ For det første fremhevet de at kravet om positiv innvilgelse har et hypotetisk preg, som er lite forenlig med prinsippet om at det er den episodiske skyld som skal straffes. For det andre viser de til at det i praksis er svært vanskelig å føre bevis for at gjerningspersonen positivt har innvilget overtredelsen. For det tredje peker flertallet på at grensen mot bevisst uaktsomhet har vist seg å være vanskelig å trekke i praksis. Til slutt viser flertallet til at det er en grunnleggende svakhet ved *det eventuelle forsett* at noen av de mest straffverdige risikohandlingene faller utenfor, nærmere bestemt tilfeller hvor gjerningspersonen forholder seg likegyldig til om han realiserer gjerningsinnholdet i straffebudet.

Når det i et rettspolitisk perspektiv skal vurderes om et *likegyldighetsforsett* bør supplere gjeldende forsettformer ved anvendelsen av korrupsjonsbestemmelsene, er det relevant å se hen til straffelovkommisjonens kritikk.

Det er et grunnleggende hensyn i strafferetten at den skal fange opp all straffverdig handlemåte.¹⁵⁴ I juridisk teori uttales det at "[d]en eneste forskjellen på den likegyldige og positivt innvilgende er at den sistnevnte reflekterer over sin likegyldighet".¹⁵⁵ At gjerningspersonen reflekterer over sin likegyldige holdning til utfallet av egen handlemåte, tilfører imidlertid ikke hans handling eller unnlattelse mer straffverdighet. Både den som positivt innvilger overtredelsen og den som stiller seg likegyldig til overtredelsen uten positivt å innvilge den, har utvist en vilje til å ofre den interesse straffebudet verner om. Det er nettopp denne manglende respekten for den rettsbeskyttende interessen, altså likegyldigheten, som gjør handlingen straffverdig. På denne bakgrunn er det i teorien blitt fremholdt at forsettformen eventuelt forsett favner for snevert.¹⁵⁶ At dagens forsettkrav ikke fanger opp alle tilfeller av straffverdig likegyldighet, utgjør etter dette et argument for å innføre et

¹⁵¹ Se for eksempel Andorsen, *Dolus eventualis*, s. 116 flg. og Andorsen, *Dolus eventualis – tolv år etter*, s. 155 flg.

¹⁵² NOU 2002:4 s. 225.

¹⁵³ NOU 2002:4 s. 225.

¹⁵⁴ Høberg, *Om reelle hensyn og deres betydning for grensen mellom straffbare og strafrie handlinger*, s. 549.

¹⁵⁵ Stigen, *Forsettets nedre grense – dolus eventualis eller hva?*, s. 629.

¹⁵⁶ Stigen, *Forsettets nedre grense – dolus eventualis eller hva?*, s. 594.

likegyldighetsforsett som alternativ forsettform ved overtredelse av korrupsjonsbestemmelsene.

Til dette kommer at det i praksis vil kunne bero på tilfeldigheter om gjerningspersonen på gjerningstidspunktet reflekterer over hvordan han ville forholdt seg dersom overtredelsen fremstod som sikker.¹⁵⁷ Hensynet til at like tilfeller skal behandles likt tilsier derfor at et krav om positiv innvilgelse ikke bør være avgjørende for forsettets nedre grense.

Likhetsbetraktninger taler i så måte for at gjeldende forsettformer bør suppleres av et *likegyldighetsforsett* ved overtredelse av korrupsjonsbestemmelsene.¹⁵⁸

Ettersom det i praksis er svært vanskelig å føre bevis for en positiv innvilgelse av korrupsjonsovertredelsen, foreligger dessuten en risiko for at domstolene, i strid med det strenge beviskravet i strafferetten, vil konkludere med at forsettkravet er innfridd.¹⁵⁹ En domfellelse av selskapsledelsen for medvirkning i vil i så fall være i strid med uskyldpresumsjonen.¹⁶⁰ Følgelig er det også av rettssikkerhetshensyn betenkelig at forsettbegrepets nedre grense skal trekkes opp av et *eventuelt forsett*.

Å introdusere en helt ny forsettform i norsk rett, vil imidlertid ikke være problemfritt. For det første vil en likegyldighet til overtredelsen kunne være vanskelig å bevise i ettertid. Videre vil grensen mellom likegyldighet til overtredelsen og likegyldighet til risikoen for overtredelsen aktualisere nye, vanskelige avgrensningsspørsmål. I mangel av rettspraksis å se hen til, vil domstolene kunne komme til å famle når de skal trekke grensen nedad mot bevisst uaktsomhet. Dersom et *likegyldighetsforsett* innføres som alternativ forsettform etter korrupsjonsbestemmelsene, bør derfor lovgiver også gi en presis legaldefinisjon av forsettformen.

Oppsummert vil en ved å innføre et *likegyldighetsforsett* som alternativ forsettform ved overtredelse av korrupsjonsbestemmelsene, sørge for at straffverdige risikohandlinger, som ikke fanges opp av gjeldende forsettformer, belegges med straff. Til dette kommer at en ved å utvide forsettbegrepet fremfor å senke skyldkravet, vil kunne holde fast ved hovedregelen om

¹⁵⁷ Stigen, *Forsettets nedre grense – dolus eventualis eller hva?*, s. 630.

¹⁵⁸ Stigen, *Forsettets nedre grense – dolus eventualis eller hva?*, s. 630.

¹⁵⁹ Stigen, *Forsettets nedre grense – dolus eventualis eller hva?*, s. 630.

¹⁶⁰ Se Den europeiske menneskerettighetskonvensjon artikkel 6 nr. 2.

at gjerningspersonen må ha handlet med forsett. Systembetragtninger taler derfor for at en bør utvide forsettbegrepet fremfor å kriminalisere også lavere skyldgrader.

På den annen side vil en heller ikke ved å innføre et *likegyldighetsforsett* fange opp situasjonen hvor selskapsledelsen forholder seg bevisst uvitende om eventuelle korrupsjonshandlinger. Hensynet til at strafferetten skal fange opp all straffverdig opptreden, kan derfor anføres som argument for at lovgiver i stedet bør innføre et straffebud mot grov uaktsom korrupsjon og medvirkning, eller grov uaktsom finansiering av korrupsjonshandlinger.

4.2.2 Bør det inntas et straffebud mot grov uaktsom korrupsjon og medvirkning til korrupsjon?

Lovgiver gir i strl. § 23 en legaldefinisjon av simpel og grov uaktsomhet. Etter bestemmelsens første ledd er en person *uaktsom* dersom han ”handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område”, og ”ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides”. Videre følger det av annet ledd at uaktsomheten er å anse som *grov* dersom ”handlingen er svært klanderverdig” og det er ”grunnlag for sterk bebreidelse”.

Å innføre et eget straffebud mot grov uaktsom korrupsjon og medvirkning til korrupsjon, vil innebære en ikke ubetydelig utvidelse av området for det straffbare. Forarbeidene fremholder at straffelovgivningen i hovedsak skal ramme forsettlig overtrædelser, og at det generelt bør utvises tilbakeholdenhet med å kriminalisere uaktsomhet.¹⁶¹ Kommisjonen fremholder på denne bakgrunn at uaktsomhetsansvar krever en ”særlig begrunnelse”, og at lovgiver bør nøye seg med å kriminalisere grovt uaktsomme handlinger dersom den først finner grunn til å fravike hovedregelen om forsett.¹⁶²

¹⁶¹ NOU 2002:4 s. 87.

¹⁶² NOU 2002:4 s. 87.

En mulig begrunnelse for å kriminalisere uaktsomhet, kan være at det i praksis er svært vanskelig å føre bevis for forsett.¹⁶³ I så fall vil hensynet til en effektiv kriminalitetsbekjempelse kunne tilsi at også grov uaktsom overtredelse bør være straffbart. Derfor har lovgiver i visse tilfeller, hvor loven opprinnelig stilte krav om forsett, inntatt en egen bestemmelse mot uaktsom eller grov uaktsom overtredelse.¹⁶⁴ Dette var for eksempel bakgrunnen for innføringen av bestemmelsene om uaktsomt heleri og uaktsom hvitvasking, som i den nye straffeloven er videreført i §§ 335 og 340. I følge lovforarbeidene ble bestemmelsene inntatt nettopp av bevis hensyn.¹⁶⁵ Departementet fremholder at det i hovedsak er forsettlige overtredelser lovgiver ønsket å ramme, men at også uaktsom overtredelse bør være kriminalisert ”fordi forsett ofte er vanskelig å bevise i praksis”.¹⁶⁶ Begrunnelsen bak bestemmelsene om uaktsomt heleri og uaktsom hvitvasking, gjør seg gjeldende også på korrupsjonsområdet.

Bevistemaet ved grov uaktsomhet er dels om handlingen eller unnlåtelsen objektivt sett utgjør et betydelig avvik fra kravet til forsvarlig handlemåte, og dels om det er grunnlag for kvalifisert bebreidelse av gjerningspersonen.¹⁶⁷ Dette er et betydelig enklere bevistema enn bevistemaet ved forsett. Et straffebed mot grov uaktsom korrupsjon og medvirkning til korrupsjon vil dermed lette bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet betraktelig. Hensynet til korrupsjonsbestemmelsenes effektivitet, trekker derfor i retning av at et slikt straffebed bør innføres.

Forarbeidene understreker imidlertid at uforsettlige overtredelser i utgangspunktet ikke bør kriminaliseres dersom de ikke i seg selv er straffverdige.¹⁶⁸ Straffelovkommisjonen fremholder at en kriminalisering av uaktsomhet eller grov uaktsomhet alene, begrunnet i et ønsket om å ramme tilfeller av såkalt *skjult forsett*, ”vil fortone seg som en senkning av det strenge beviskravet som er satt til vern for borgerne på strafferettens område.”¹⁶⁹ Samtidig presiserer

¹⁶³ NOU 2002:4 s. 87.

¹⁶⁴ Andenæs, *Alminnelig strafferett*, s. 214.

¹⁶⁵ Jf. Ot.prp.nr.53 (1992-1993) s. 16.

¹⁶⁶ Jf. Ot.prp.nr.53 (1992-1993) s. 27, se også Ot.prp.nr.22 (2008-2009) s. 292.

¹⁶⁷ Jf. Ot.prp.nr.90(2003-2004) s. 426 og 427.

¹⁶⁸ NOU 2002:4 s. 88.

¹⁶⁹ NOU 2002:4 s. 88.

kommisjonen at det i tilfeller hvor også uaktsom eller grov uaktsom overtredelse er straffverdig, prinsipielt sett ikke er noe i veien for å kriminalisere også disse skyldgrader.¹⁷⁰

Hva gjelder korrupsjon og medvirkning til korrupsjon, vil også grov uaktsom overtredelse kunne være straffverdig. Som fremstillingen foran viser, gjør dagens forsettkrav det vanskelig å straffe selskapsledelsen i tilfeller hvor den bevisst har forholdt seg uvitende om at korrupsjon blir begått på vegne av selskapet. Tilsvarende er forsettkravet ofte et hinder for å straffe selskapsledelsen i tilfeller hvor den har forholdt seg likegyldig til hvorvidt en konkret mulighet for korrupsjon realiserer seg. Betenkelighetene med å utvide området for det straffbare til å omfatte også grov uaktsom overtredelse, gjør seg derfor ikke sterkt gjeldende i korrupsjonstilfeller. Derimot vil en ved å kriminalisere grov uaktsomhet kunne fange opp straffverdig opptreden som ikke rammes av dagens lovregulering.

Videre er det på korrupsjonsområdet et sterkt behov for å innrette lovgivningen på en måte som ivaretar allmennpreventive hensyn. Et straffebud mot grov uaktsom korrupsjon og medvirkning til korrupsjon, vil styrke den allmennpreventive effekten av korrupsjonslovgivningen. Dersom grov uaktsom medvirkning kriminaliseres, vil selskapsledelsen i praksis måtte innfri visse minstekrav til forebyggende aktivitet og kontroll. Dette vil igjen føre til at selskapsledelsen blir sitt ansvar for å forebygge og forhindre korrupsjon i virksomheten mer bevisst.

Til dette kommer at en ved å begrense lovendringen til å omfatte grov uaktsom overtredelse, ikke vil pålegge selskapsledelsen uforholdsmessig strenge krav til aktivitet, undersøkelser og kontroll. Ved å operere med et krav om grov uaktsomhet vil ikke selskapsledelsen risikere straff, med mindre den er sterkt å bebreide for sin handlemåte. Dermed vil selskapsledelsen heller ikke etter en slik lovendring risikere et personlig medvirkningsansvar i tilfeller hvor den ikke kan bebreides for sin passivitet. Derimot vil et straffebud som rammer grov uaktsom medvirkning til korrupsjon, gjøre det lettere å påvise subjektiv skyld i tilfeller hvor selskapsledelsen har vært likegyldig til hvorvidt den medvirker til korrupsjon. Tilsvarende vil det bli lettere å straffe selskapsledelsen for medvirkning der hvor den bevisst har forholdt seg uvitende om at korrupsjon blir begått på selskapets vegne.

¹⁷⁰ NOU 2002:4 s. 89 .

4.2.3 Bør det inntas et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjon?

I praksis vil selskapsledelsen ofte finansiere virksomheten til personer som handler på vegne av selskapet, både i Norge og i utlandet. For eksempel vil et selskap som driver internasjonal virksomhet, ofte engasjere lokale agenter dersom de ønsker å etablere seg på et nytt marked i utlandet. Dersom korrupsjon er utbredt i det aktuelle markedet, foreligger en risiko for at de overførte midlene benyttes til å finansiere korrupsjon. Hvis selskapsledelsen skal kunne straffes for mangelfull kontroll med den finansierte virksomheten, må det etter gjeldende rett føres bevis for at den forsettlig har medvirket til korrupsjon.

Den strafferettslige regulering av selskapsledelsens ansvar for medvirkning til korrupsjon var lenge den samme i Sverige som i Norge. I 2012 endret imidlertid den svenske lovgiver skyldkravet fra forsett til grov uaktsomhet for en bestemt type medvirkning. Nærmere bestemt ble det i Brottsbalken 10. kapittel 5 e § inntatt et eget straffebud mot grov uaktsom finansiering av bestikkelser.¹⁷¹ Bestemmelsen lyder følgende;

”En näringsidkare som tillhandahåller pengar eller andra tillgångar åt någon som företräder näringsidkaren i en viss angelägenhet och därigenom av grov oaktsamhet främjar givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 5 d § 2 i angelägenheten döms för värdlös finansiering av mutbrott til böter eller fängelse i högst två år.”

Ordlyden ”näringsidkare” markerer at bestemmelsen retter seg mot enkeltpersoner i selskapets styre og daglige ledelse.¹⁷² Bestemmelsen rammer tilfeller hvor selskapsledelsen har overført midler til en person som handler på vegne av selskapet, og gjennom mangelfull etterfølgende kontroll legger til rette for at vedkommende kan begå korrupsjon innenfor rammen av stillingen eller oppdraget.¹⁷³

Innføringen av bestemmelsen om grov uaktsom finansiering av korrupsjonslovbrudd, medførte i svensk rett en viss utvidelse i adgangen til å holde enkeltpersoner i selskapsledelsen ansvarlig for medvirkning til korrupsjon. Bestemmelsen gjør det lettere å

¹⁷¹ SFS: 1962:700 Brottsbalk 10. kapittel 5 e §.

¹⁷² Ny Jurdik 2:12, *Nya regler om mutbrott och förmåner I näringslivet*, s. 29.

¹⁷³ Ny Jurdik 2:12, *Nya regler om mutbrott och förmåner I näringslivet*, s. 29.

straffe selskapsledelsen i tilfeller hvor den ikke har ført tilfredsstillende kontroll med virksomheten til personer som handler på vegne av selskapet med selskapets midler. Ettersom det knytter seg store bevisproblemer til forsettkravet etter den norske korrupsjonsbestemmelsen, kan en på denne bakgrunn spørre om det bør innføres et tilsvarende straffebud i den norske straffeloven.

Ved å innføre et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjon, vil en kunne ramme straffverdig opptreden som ikke fanges opp av gjeldende lovregulering. Mer presist, vil et slikt straffebud gjøre det lettere å straffe selskapsledelsen i tilfeller hvor den bevisst har forholdt seg uvitende om korrupsjonen, og videre i tilfeller hvor den har vært likegyldig til hvorvidt den ved sin passivitet har medvirket til korrupsjon. Et eget straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjon vil derfor avskrekke selskapsledelsen fra å organisere virksomheten på en måte som umuliggjør tilfredsstillende kontroll med personer som handler på vegne av selskapet. At et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjon vil kunne tette ”hull” i dagens lovregulering, taler sterkt for at et slikt straffebud bør innføres i norsk lov.

Videre vil også allmennpreventive hensyn kunne begrunne innføringen av et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjon i norsk rett. Å innføre et straffebud som direkte retter seg mot enkeltpersoner i selskapsledelsen, vil ha en sterk handlingsdirigerende effekt. Ved å kriminalisere grov uaktsom finansiering av korrupsjon, vil lovgiver motivere til økt oppfølging og kontroll med personer som handler på vegne av selskapet. Herunder er det grunn til å tro at selskapsledelsen i større grad vil følge opp virksomheten til personer som bistår selskapet i utlandet.

Endelig vil lovgiver ved å stille krav om grov uaktsomhet som skyldkrav, og ikke simpel uaktsomhet, unngå at selskapsledelsen pålegges en uforholdsmessig streng aktivitetsplikt. Selskapsledelsen vil kun anses for å være grov uaktsom dersom det kan påvises et markert avvik fra forsvarlig handlemåte. Følgelig vil ikke et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjonshandlinger strekke det personlige medvirkningsansvaret for langt.

5 Avsluttende refleksjoner

Analysen av medvirkningsansvaret etter gjeldende rett, viser at forsettkravet utgjør en betydelig skranke i adgangen til å straffe enkeltpersoner i selskapsledelsen når selskapet involveres i korrupsjon. Allmennpreventive hensyn taler derfor for at lovgiver bør endre den rettslige reguleringen på en måte som effektiviserer kravet til selskapsledelsens skyld. Gjennom en slik lovendring vil det bli lettere å holde selskapsledelsen ansvarlig fremfor utelukkende å straffe foretaket.

I drøftelsen foran har jeg presentert tre alternative lovendringer som vil være egnet til å gjøre straffebudene mot korrupsjon mer effektive. Når det skal vurderes hvilket endringsforslag som er mest hensiktsmessig å gjennomføre, er det relevant å se hen til hvilket forslag som best verner om hensynet til rasjonell selskapsledelse. En for drastisk lovendring, vil kunne medføre at selskapsledelsen må tilfredsstille urimelig strenge krav til aktivitet og kunnskap for å verne seg selv mot et personlig ansvar. Lovgiver bør derfor ikke gå lenger enn nødvendig i retning av å pålegge selskapsledelsen en aktivitetsplikt.

På denne bakgrunn er det etter mitt syn ikke hensiktsmessig å kriminalisere simpel uaktsomhet. Derimot mener jeg gode grunner taler for at lovgiver bør kriminalisere grov uaktsom medvirkning til korrupsjon generelt, eller innføre et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjonshandlinger. Ved å senke skyldkravet til grov uaktsomhet, vil en ramme tilfeller hvor selskapsledelsen har vært bevisst uvitende om faktiske omstendigheter som var nødvendig for å realisere korrupsjonsstraffebudet. Videre vil en ramme tilfeller hvor selskapsledelsen har fattet en konkret mistanke om korrupsjon, men forholdt seg likegyldig til hvorvidt den medvirker til en slik lovovertrødelse. Med andre ord vil et krav om grov uaktsomhet mer presist fange opp all straffverdig passivitet fra selskapsledelsens side.

Et stykke på vei vil den samme effekten kunne oppnås ved å supplere de allerede etablerte forsettformene med et likegyldighetsforsett. En slik utvidelse av forsettbegrepet, vil imidlertid ikke fange opp tilfeller hvor selskapsledelsen har vært bevisst uvitende om at korrupsjon blir begått på vegne av selskapet. Til dette kommer at introduksjonen av en ny forsettform vil kunne aktualisere nye og vanskelige avgrensningsspørsmål for domstolene.

På denne bakgrunn mener jeg den beste løsningen vil være å innføre et straffebud som rammer grov uaktsom medvirkning. Et straffebud mot grov uaktsom finansiering av korrupsjon som retter seg mot selskapsledelsen spesielt, vil gi selskapsledelsen en klar oppfordring til å fokusere på forebygging av korrupsjon. Jeg tror derfor innføringen av et slikt straffebud vil ha den største preventive effekten. For det første er det grunn til å tro at selskapsledelsen i større grad vil ta bekymringsmeldinger på alvor dersom den risikerer et personlig straffeansvar for mangelfull oppfølging av, og kontroll med, sine underordnede. Samtidig vil en bestemmelse som rammer sviktende oppfølging og kontroll, føre til at færre organiserer virksomheten på en slik måte at selskapsledelsen ikke informeres om mistenkelige transaksjoner. Dersom korrupsjon skal bekjempes på en mest mulig effektiv måte, bør lovgiver helt klart tilstrebe en korrupsjonslovgivning som motiverer til selskapsledelse ”med åpne øyne”.

6 Kilderegister

6.1 Litteratur

Andenæs, Johannes, *Straffbar unnlatelse*, Oslo, 1942.

Andenæs, Johannes, *Alminnelig strafferett* – 5. Utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo, 2004.

Andenæs, Johannes, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene – samlet utgave ved Kjell V. Andorsen*, Oslo, 2008.

Andorsen, Kjell V., *Dolus Eventualis*, Jussens Venner 1996 s. 116-135.

Andorsen, Kjell V., *Dolus eventualis – tolv år etter*, Jussens Venner 2009, s. 155-180.

Asp, Petter, Ulväng, Magnus, og Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, Uppsala, 2011.

Gröning, Linda, Husabø, Erling, Johannes og Jacobsen, Jørn, *Frihet, forbrytelse og straff – en systematisk framstilling av norsk strafferett* (Foreløpig versjon av del I og II), Bergen, 2015.

Husabø, Erling Johannes, *Straffansvarets periferi – Medverking, forsøk, førebuing*, Bergen, 1999.

Høberg, Alf Petter, *Om reelle hensyn og deres betydning for grensen mellom straffbare og straffrie handlinger*, Tidsskrift for rettsvitenskap, 2000 s. 525-649.

Matningsdal, Magnus, *Medvirkning til straffbare handlinger – hovedpunkter*, Jussens Venner 2008 s. 357-383.

Mæland, Henry John, *Norsk alminnelig strafferett*, Bergen, 2012

Stigen, Jo, *Forsettets nedre grense – dolus eventualis eller hva?*, Tidsskrift for rettsvitenskap 2010 s. 573-636.

Transparency International Norge, *Beskytt din virksomhet! – Håndbok i antikorrupsjon for norsk næringsliv*, oppdatert utgave 16. september 2014

Ny Jurdik 2:12, *Nya regler om mutbrott och förmåner I näringslivet*, <https://pro.karnovgroup.se/document/1072044/1>

6.2 Lover, forskrifter og konvensjoner

Allminnelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 (opphevet).

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (Straffeloven).

Forskrift om offentlige anskaffelser (FOR-2006-04-07-402)

SFS: 1962:700 Brottsbalk 10. kapittel 5 e § (svensk).

Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, vedtatt 4. november 1950.

OECDs konvensjon om motarbeidelse av bestikklere av offentlige tjenestepersoner i internasjonale forretningstransaksjoner, vedtatt 21. november 1997.

Europarådets strafferettslige konvensjon mot korrupsjon, vedtatt 27. januar 1999.

Europarådets sivilrettslige konvensjon mot korrupsjon, vedtatt 14. november 1999.

FNs konvensjon mot korrupsjon, vedtatt 31. oktober 2003.

6.3 Forarbeider

Ot.prp.nr.27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffansvar for foretak).

Ot.prp.nr.53 (1992-1993) Om lov om endringer I straffeloven m.v (hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger).

NOU 2002:4 Ny straffelov Straffelovkommisjonens delutredning VII.

NOU 2002:22 En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon.

Ot.prp.nr.78 (2002-2003) Om lov om endringer I straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon).

Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven).

Ot.prp.nr.8 (2007-2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet og offentlig myndighet).

Ot.prp.nr.22 (2008-2009) Om lov om endringer I straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).

6.4 Rettspraksis

Rt-1947-69

Rt-1954-20

Rt-1973-180

Rt-1974-382

Rt-1974-1042

Rt-1977-6

Rt-1978-882

Rt-1989-1004

Rt-1991-600

Rt-1992-785

Rt-1995-1228

Rt-1996-873

Rt-2001-58

Rt-2001-227

Rt-2004-1769

NJA 2004 s. 176 (svensk)

Rt-2005-1353

Rt- 2007-1056

Rt-2009-130

Rt-2013-1015

TOSLO-2013-195526

Rt-2014-786

TOSLO-2014-22670

LB-2015-9388

6.5 Annet

Innovasjon Norge, *Korrupsjonsrisiko i utlandet – hvordan kan du møte den?*, 15.09.2015,
<http://www.innovasjon Norge.no/PageFiles/539455/Korrupsjonsrisiko%20utlandet.pdf>

OECD Foreign Bribery Report – An analysis of the Crime of Bribery of Foreign Public Officials, 2014

Transparency International Norge, *Hva er korrupsjon?*

<http://www.transparency.no/hva-er-korrupsjon/>

US Department of Justice, “Memorandum from Deputy Attorney General Sally Quillian Yates to all DOJ attorneys”, publisert 9. september 2015.

<https://www.justice.gov/dag/file/769036/download>

Øyvind Kvalene, “Ledelse med åpne øyne” publisert i Dagens Næringsliv 11.08.2015.
<http://www.dn.no/meninger/debatt/2015/08/02/2046/Ledelse/ledelse-med-pne-yne?l>

